

Javni uslužbenci kot gonilo prehoda v nizkoogljično družbo

Uvodni nagovor

Podnebne spremembe so zaradi zavedanja o katastrofalnih posledicah, ki nas bodo doletele, če se jim ne postavimo po robu, pa tudi zaradi vse glasnejših mladinskih protestov in zahtev po vsem svetu, postale sestavni del vseh političnih področij in vseh sektorjev ter se dvignile v zavesti posameznikov. A samo zavedanje o nujnosti ukrepanja ni dovolj.

Javni uslužbenci s svojim delom krojite pomembne politike in izvajate aktivnosti, povezane s področjem blaženja podnebnih sprememb. Čeprav pri določenih temah te povezave niso samoumevne, lahko z malo bolj poglobljenim vpogledom v delo javnih uslužbencev kaj hitro ugotovimo, kako so skoraj vsa področja do neke mere prepletena s podnebnimi spremembami. Blaženje podnebnih sprememb kot zelo kompleksno področje tako zahteva celostni pristop in aktivacijo na vseh področjih.

Vpliv vašega dela na zmanjšanje negativnih vplivov na okolje in podnebne spremembe je različen, odvisen je predvsem od ravni, na kateri delujete (lokalna, regionalna, državna), delovnega mesta, ki ga zasedate (vodilno, vsebinsko, upravljalci ustanov), usmeritve in nalog vaše institucije ter vaše osebne angažiranosti. Javni uslužbenci se večkrat počutite nemočni pri uveljavljanju trajnostnih sprememb v vsebine, ki jih ustvarjate, ali v upravljanje vaše ustanove. Zato so vaša visoka ozaveščenost, informiranost o podnebnih spremembah in trajnostnih ukrepih, seznanjenost s primeri dobrih praks ter aktivno državljanstvo še kako pomembni za to, da boste pri svojem delu vedno upoštevali tudi vpliv na podnebne spremembe (in da boste opremljeni s potrebnimi znanji).

Namen pričujočih smernic je povečati vključenost blaženja podnebnih sprememb v oblikovanje politik/dokumentov/projektov, ki jih pripravljate javni uslužbenci na nacionalni in lokalni ravni, pa tudi v upravljanje organizacij javne uprave in vaše vsakodnevno vedenje. Ne zanemarite dejstva, da ste zaposleni v javni upravi zgled zaposlenim v ostalih sektorjih in da vaše delovanje močno vpliva na življenje in delo vseh prebivalcev, posledično pa tudi na stanje okolja.

V smernicah boste poleg nekaj osnovnih teoretičnih vsebin spoznali tudi primere dobrih praks ter našli nasvete za okoljsko učinkovitejše delovanje na ravni politik, organizacije ali posameznika in priporočila za dodatno branje. Smernice so tudi podlaga za tematske delavnice za javne uslužbence, ki bodo v okviru projekta **LIFE IP CARE4CLIMATE** izvedene vsako leto do leta 2026.

Vabljeni k branju celote ali posameznih delov, ki vas pritegnejo.

Kolofon

Javni uslužbenci kot gonilo prehoda v nizkoogljično družbo

– Smernice za vključevanje blaženja podnebnih sprememb
v politike, delovanje institucij in ravnanje posameznika

Založnik: Focus, društvo za sonaraven razvoj

Avtorji: Marjeta Benčina , dr. Renata Karba,
dr. Tomislav Tkalec, Katjuša Šavc

Uredniki: Marjeta Benčina, dr. Tomislav Tkalec

Lektor: Tadej Turnšek

Oblikovanje: Lorna Lunar

Ljubljana, 2020

Spletno verzijo priročnika najdete na spletni strani [projekta](#).

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni
in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=303739136

ISBN 978-961-94293-6-5 (epub)

ISBN 978-961-94293-7-2 (pdf)

UMAN@TERA
Slovenska fundacija za trajnostni razvoj

**CARE
4CLIMATE**

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

Projekt LIFE IP CARE4CLIMATE (LIFE17 IPC/SI/000007) je integralni projekt, sofinanciran s sredstvi evropskega programa LIFE, sredstev Sklada za podnebne spremembe in sredstvi partnerjev projekta.

Kazalo vsebine

A – Prehod v nizkoogljično družbo	6
B – Zelena javna uprava	9
Kako vpeljati zeleno javno upravo v svojo institucijo?	9
Kako z zelenim javnim naročanjem vključiti okoljska merila v javna naročila?	15
Kako postanejo naše pisarne trajnostne ali zelene?	17
Kako zmanjšati rabo energije in se preusmeriti na rabo obnovljivih virov energije?	19
Trajnostna mobilnost	33
Kako oskrbovalne verige s hrano narediti trajnostne?	43
Drugi ukrepi za trajnostno zeleno pisarno ali posameznike	50
C – Priporočila za vodenje participativnih procesov	57
D – Dodatno branje	61
O projektu LIFE IP CARE4CLIMATE	65

Premislite preden natisnete!

Uporabljajte digitalno gradivo. Kadar se tisku ne morete izogniti, tiskajte črnobelo, obojstransko in več strani na posamezen list.

A – Prehod v nizkoogljično družbo

Posledice podnebnih sprememb predstavljajo grožnjo preživetju nas ter številnih živalskih in rastlinskih vrst, zato je ukrepanje nujno potrebno. Prehod v nizkoogljično družbo pomeni znatno zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov na vseh področjih našega življenja. K učinkovitemu ukrepanju nas zavezujejo tudi mednarodne pogodbe in politike Evropske unije. Najprej se moramo seznaniti z vzroki in posledicami podnebnih sprememb ter z vzroki za nujnost prehoda v nizkoogljično družbo, nato pa ugotoviti, kako lahko sooblikujemo in krojimo politike ter blažimo podnebne spremembe.

Človek je s svojimi aktivnostmi, ki so povzročile hitro in močno povečanje izpustov toplogrednih plinov (TGP), pomembno posegel v sestavo zemeljskega ozračja in s tem ogrozil stabilnost podnebnega sistema.

H globalnemu segrevanju človek največ prispeva s/z:

- **kurjenjem fosilnih goriv** – nafte, premoga in zemeljskega plina – predvsem zaradi pridobivanja električne in toplotne energije ter pogona prevoznih sredstev v prometu. Pri tem se sprošča ogljikov dioksid (CO₂), najpomembnejši toplogredni plin, ki nastaja pri človekovih dejavnostih;
- **spreminjanjem ekosistemov** – predvsem z uničevanjem gozdov zaradi pridobivanja novih kmetijskih površin ter lesne biomase in s tem zmanjšanjem njihove zmožnosti izločevanja ogljikovega dioksida (CO₂) iz ozračja;

- **intenzivnim kmetijstvom**, kjer nastajata plina z močnim toplogrednim učinkom, metan (CH₄) (glavni vir je živinoreja) in didušikov oksid (N₂O) (zaradi rabe mineralnih in živinskih gnojil).

To so področja, kjer lahko z družbenimi in tehnološkimi ukrepi dosežemo največje oziroma potrebno zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov.

Kmalu po sprejetju Pariškega sporazuma se je izkazalo, da **omejitev globalnega segrevanja na 2 °C ni varen cilj**. V oktobru 2018 je bilo objavljeno posebno poročilo Medvladnega odbora za podnebne spremembe **o globalnem segrevanju za 1,5 °C**, ki je močno zaostriło zahteve glede potrebne hitrosti in velikosti zmanjšanja izpustov toplogrednih plinov za ohranitev stabilnega podnebja in zmanjšanje tveganj za zdravje, premoženje, zadostno preskrbo s hrano in vodo, varnost ljudi in gospodarski razvoj. Podnebne razmere, ki bi pri globalnem segrevanju za 2 °C glede na predindustrijsko obdobje lahko postale nevarno nepredvidljive, bodo pri zvišanju temperature za 1,5 °C veliko bolj obvladljive.¹

Tudi Slovenija ni imuna na podnebne spremembe. Zaradi svojih geografskih značilnosti se segreva hitreje od svetovnega povprečja. **V zadnjih šestdesetih letih se je povprečna temperatura zraka v Sloveniji dvignila za 2 °C in rezultati simulacij za obdobje do konca 21. stoletja napovedujejo njeno nadaljnje znatno zvišanje za 1–4 °C**. Poleg višjih temperatur v vseh letnih časih se nam obetajo pogostejši in daljši poletni vročinski valovi, povečala se bosta jakost in pogostost izjemnih padavin. V povprečju bomo imeli več padavin, zato se bo povečalo napajanje podzemne vode. Vode bomo torej imeli dovolj, vendar ne vedno takrat,

¹ IPCC (2018): Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. Dostopno na: <https://www.ipcc.ch/sr15>.

ko jo najbolj potrebujemo. Predvsem zaradi povečanja zimskih padavin se bo povečala nevarnost poplav, poleti in jeseni pa se bo povečala jakost kratkotrajnih suš med posameznimi padavinskimi dogodki.² Za omejitev globalnega segrevanja na 1,5 °C glede na predindustrijsko raven bi morali globalne od človeka povzročene emisije toplogrednih plinov do leta 2030 zmanjšati za okrog 45 % glede na leto 2010 in sredi stoletja doseči neto ničelne emisije.³

Potrebno močno in hitro zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov lahko dosežemo samo, če bomo sodelovali vsi: **posamezniki** s prilagoditvijo svojega življenjskega sloga, **organizacije in podjetja** z zmanjšanjem svojih neposrednih in posrednih izpustov ter **lokalne in širše skupnosti**, **lokalna ter državna uprava** z vzpostavljanjem infrastrukture in podpornega okolja za prehod v družbo brez izpustov toplogrednih plinov.

Državni uslužbenci kot strokovna podpora pri sprejemanju in oblikovanju politik, regulativ in smeri razvoja družbe ter tudi kot njihovi izvajalci lahko bistveno pripomorete k hitrejšemu in uspešnejšemu trajnostnemu energetskega prehodu in k nizkoogljični družbi.

Več o vzrokih in posledicah globalnih podnebnih sprememb, podnebni spremenljivosti Slovenije in ocenah podnebnih sprememb za Slovenijo do konca 21. stoletja lahko preberete na spletni strani [projekta](#).

² Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija Republike Slovenije za okolje (2018): Ocena podnebnih sprememb v Sloveniji do konca 21. stoletja: Sintezno poročilo. Dostopno na: http://meteo.arso.gov.si/uploads/probase/www/climate/text/sl/publications/OPS21_Porocilo.pdf.

³ IPCC (2018): Posebno poročilo o globalnem segrevanju za 1,5 °C. Dostopno na: <https://www.ipcc.ch/sr15/>.

B – Zelena javna uprava

Kako vpeljati zeleno javno upravo v svojo organizacijo?

NA RAVNI POLITIK

Država in občine kot najpomembnejši javnopolitični igralci na področju upravljanja s podnebnimi spremembami imajo pomembno vlogo pri blaženju podnebnih sprememb.⁴

Javna uprava je velik porabnik energije ter potrošnik izdelkov in storitev. Če bi javni sektor izrabil svojo veliko kupno moč za izbor blaga in storitev, ki so prijazni do okolja, bi lahko pomembno prispeval k trajnostnemu razvoju in zmanjšanju izpustov toplogrednih plinov.

Nenazadnje so pomembni tudi načrtni in preišljeni ukrepi državnih organov, kot je npr. povečanje energetske učinkovitosti, s katerimi ustvarjajo prihranke in prispevajo tudi k zmanjšanju stroškov delovanja javne uprave.

⁴ Starman Alič, Alenka (2016): Okoljsko učinkovita javna uprava – Študija primera Republike Slovenije. Magistrska naloga, Fakulteta za družbene vede, Univerze v Ljubljani. Dostopno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_starman-alic-alenka.pdf.

NA RAVNI ORGANIZACIJE⁵

Koraki k uspešni zeleni javni upravi

1. Zagotovite zavezanost na najvišji ravni

Vodstvo se vidno in jasno zaveže k okoljski učinkovitosti organizacije in podpira okoljske ukrepe v organizaciji.

2. Imenujte vodjo zelene pisarne in zeleno ekipo

Organizacija vzpostavi zeleno ekipo in vodjo izvajanja zelenih dejavnosti.

3. Preglejte okoljske izzive

Prva ključna naloga ekipe zelene pisarne je okoljski pregled, ki omogoča identifikacijo trenutnega okoljskega delovanja v organizaciji. Temeljit okoljski pregled je bistvenega pomena, saj bodo ključni okoljski izzivi v organizaciji postavljeni v središče pri izvajanju sistema ravnanja z okoljem. Značilni pomembni vidiki v organizacijah so običajno poraba energije, poraba papirja in drugih naravnih virov, nastajanje odpadkov, mobilnost in zdravo delovno okolje. V nadaljevanju najdete nekaj orodij, kako meriti vplive na okolje.

4. Oblikujte okoljsko politiko

Okoljska politika vaše organizacije je ključni dokument zelene javne uprave in vodilno okoljsko načelo za vsakega zaposlenega. Dokumentirajte izjavo o okoljski politiki, ki jo je odobrilo najvišje vodstvo.

5. Postavite okoljske cilje in naredite akcijski načrt

Organizacija glede na značilnosti svojega delovanja identificira pomembna okoljska področja (raba energije, mobilnost zaposlenih,

⁵ Umanotera (2013): Evropska zelena pisarna. Dostopno na: <https://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2014/11/Priročnik-Evropske-zelene-pisarne.pdf>

odpadki, raba vode, hrana in pijača ipd.). Na podlagi podatkov s teh področij določi cilje in pripravi akcijski načrt za njihovo doseganje. Okoljski cilji in akcijski načrt določajo, kako se bo okoljska uspešnost organizacije v prihodnje nenehno izboljševala in razvijala. Poslužujte se že obstoječih standardov, ki so široko uporabljani in predstavljeni v nadaljevanju.

6. Dogovorite se o izvajanju sistema ravnanja z okoljem

Da bi dosegli okoljske cilje in dejansko izvajali načela zelene javne uprave, oblikujte priročnike, praktične ukrepe, postopkovnike in navodila za delo. Bodite kreativni in pozitivni pri oblikovanju sporočil in materialov za zaposlene.

7. Dvignite okoljsko ozaveščenost vseh zaposlenih

Vsi zaposleni v organizaciji so seznanjeni s cilji, sistemom ravnanja z okoljem in načinom delovanja, ki se v organizaciji spodbuja in podpira. Zaposlene je potrebno izobraziti, usposobiti in voditi tako, da vedo, kateri praktični ukrepi se nanašajo na njihovo delovno mesto oz. funkcijo. Z zaposlenimi komunicirajte jasno in jim predstavite zelene ukrepe kot nekaj koristnega zanje, da bodo z veseljem pristopili.

8. Nadzirajte in spremljajte napredek

Organizacija redno spremlja in preverja izpolnjevanje okoljskih ciljev in akcijskega načrta za povečanje okoljske učinkovitosti. Za svoje pomembne okoljske vidike opredeli kazalnike okoljske uspešnosti in jih redno spremlja.

Vzpostavite sistem upravljanja z vplivi na okolje

Obstajajo številni neuradni sistemi, ki vplive na okolje organizacije ali skupnosti obravnavajo na bolj ali manj celovit način in so lahko prilagojeni specifični dejavnosti (npr. sistemi za zelene pisarne). Čeprav

je vsak sistem za upravljanje z vplivi na okolje korak v pravi smeri k izboljšanju okoljske učinkovitosti, pa lahko dosežete njegov polni potencial z implementacijo certificiranih uradnih sistemov, kot je npr. standard **ISO 14001** ali sistem Evropske skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo **EMAS**, saj povečajo verodostojnost in preglednost registriranih organizacij oz. skupnosti.

Upoštevajte Sektorski referenčni dokument (SRD)

SRD je dokument o najboljših praksah okoljskega ravnanja, kazalnikih okoljske uspešnosti za posamezne sektorje in merilih odličnosti za sektor javne uprave.⁶ Dokument je v podporo organizacijam iz sektorja javne uprave pripravila **Evropska komisija**. SRD vam lahko služi kot kazalnik, ali dobro upravljate vplive na okolje na vseh področjih.

Tabela 1: Najpomembnejši okoljski vidiki in pritiski na okolje za javne uprave po SRD⁷

Okoljski vidik	Glavni povezani vplivi na okolje
vodenje pisarn	<ul style="list-style-type: none"> • poraba energije, emisije TGP (CO₂) • nastajanje trdnih odpadkov • poraba vode • emisije v zrak (CO, SO₂, NO_x, delci itd.) • izčrpavanje virov
usmerjanje porabe energije na ozemlju, ki se upravlja, in upravljanje lastne porabe energije	<ul style="list-style-type: none"> • poraba energije, emisije TGP (CO₂)
upravljanje mobilnosti in/ali javnega prevoza	<ul style="list-style-type: none"> • poraba energije, emisije TGP (CO₂) • emisije v zrak (CO, SO₂, NO_x, delci itd.)

6 Sklep Komisije (EU) 2019/61 z dne 19. decembra 2018 o sektorskem referenčnem dokumentu o najboljših praksah okoljskega ravnanja, kazalnikih okoljske uspešnosti za posamezne sektorje in merilih odličnosti za sektor javne uprave v skladu z Uredbo (ES) št. 1221/2009 o prostovoljnem sodelovanju organizacij v Sistemu Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS). Dostopno na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019D0061&from=EN#ntr1-L_2019017SL.01000301-E0001

7 Climate care. Carbon calculator. Dostopno na: <https://climatecare.org/calculator>.

Okoljski vidik	Glavni povezani vplivi na okolje
načrtovanje rabe tal in upravljanje zelenih mestnih površin	<ul style="list-style-type: none"> • raba tal • izguba biotske raznovrstnosti
upravljanje kakovosti zunanega zraka in hrupa	<ul style="list-style-type: none"> • emisije v zrak (CO, SO₂, NO_x, delci itd.) • ustvarjanje hrupa
ravnanje z odpadki	<ul style="list-style-type: none"> • nastajanje trdnih odpadkov
oskrba s pitno vodo	<ul style="list-style-type: none"> • poraba vode
upravljanje čiščenja odpadne vode	<ul style="list-style-type: none"> • poraba energije, emisije TGP (CO₂) • emisije v vodo (BPK, KPK, mikroonesnaževala itd.)
nabava blaga in storitev	<ul style="list-style-type: none"> • poraba energije, emisije TGP (CO₂) • nastajanje trdnih odpadkov • poraba vode • emisije v zrak (CO, SO₂, NO_x, delci itd.) • izčrpavanje virov
spodbujanje okoljskega vedenja prebivalcev in podjetij	<ul style="list-style-type: none"> • poraba energije, emisije TGP (CO₂) • nastajanje trdnih odpadkov • poraba vode • emisije v zrak (CO, SO₂, NO_x, delci itd.) • emisije v vodo (KPK, BPK, mikroonesnaževala itd.) • izčrpavanje virov

Izračunajte ogljični odtis vaše institucije

Ogljični odtis je seštevek vseh izpustov toplogrednih plinov, ki jih s svojim delovanjem neposredno ali posredno povzroča organizacija (lahko se določi tudi za posameznika, skupnost, dogodek, izdelek ipd.). Določitev ogljičnega odtisa je zato lahko prvi korak organizacije v načrtovanju zmanjšanja izpustov in je lahko koristen pripomoček pri vzpostavljanju celovitega sistema upravljanja z vplivi na okolje.

Za organizacije iz javnega in zasebnega sektorja je bilo razvitih več metodologij, ki jih podpirajo pri določanju ogljičnega odtisa, hkrati pa omogočajo poročanje in primerljivost podatkov med organizacijami. Najširše uporabljena metodologija je Protokol TGP (angl. Greenhouse Gas Protocol), ki je prosto dostopen na spletu,⁸ kjer so na voljo tudi različna navodila in orodja.

Pomen okoljsko učinkovitega delovanja državne uprave za zniževanje emisij TGP in drugih okolju škodljivih vplivov je poudarjen tudi v Okvirnem programu za prehod v zeleno gospodarstvo iz leta 2015.⁹ Javna uprava naj bi s svojim pozitivnim zgledom in zelenimi javnimi naročili pri drugih deležnikih spodbudila uvajanje ali intenziviranje izvajanja ukrepov za prehod v nizkoogljično družbo, učinkovito z viri. Okvirni program kot ključna ukrepa navaja centralizirano upravljanje nepremičnin javnega sektorja z enotnim pristopom k zniževanju porabe energentov in s tem emisij TPG ter uvedbo koncepta zelene pisarne na ravni celotne javne uprave.

KOT POSAMEZNIKI

Vsak od nas lahko prispeva k omejitvi posledic nevarnih podnebnih sprememb z zmanjšanjem svojih izpustov toplogrednih plinov. To lahko naredimo na veliko načinov, izbor najučinkovitejših med njimi pa je odvisen od življenjskega sloga posameznika.

V nadaljevanju priročnika so opisane najpreprostejše spremembe, ki jih zmore vsak. Ne zahtevajo veliko truda, večina med njimi tudi ne posebno velikih finančnih naložb. Še več, mnoge celo prinašajo prihranke.

8 Greenhouse Gas Protocol. Dostopno na: <http://ghgprotocol.org>.

9 Vlada Republike Slovenije (2015): Okvirni program prehoda v zeleno gospodarstvo. Dostopno na: http://vlada.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/opzg_akcijski_nacrt_in_nacrt_aktivnosti.pdf.

Tudi posamezniki lahko izračunate svoj ogljični odtis.

Vaš ogljični odtis je količina izpustov toplogrednih plinov, ki jih povzročite s svojim življenjem. Znanstveniki so izračunali, da bi se moral za zadržanje globalnega segrevanja pod 2 °C ali manj povprečen letni ogljični odtis Zemljana pred sredino stoletja zmanjšati na 1,87 tone ekvivalenta ogljikovega dioksida (CO₂).¹⁰

V Sloveniji letno povzročimo skoraj 9 ton ekvivalenta CO₂ izpustov na prebivalca.¹¹ V povprečju bi ogljični odtis morali zmanjšati za skoraj petkrat.

Če želite vedeti, kako se pri tem odrežete sami (koliko izpustov toplogrednih plinov povzročite s svojim življenjem) in katere vaše dejavnosti imajo največji vpliv, si izračunajte svoj ogljični odtis. Za to so na voljo priročni spletni kalkulatorji ogljičnega odtisa (angl. Carbon Footprint Calculator), najdete ga tudi na [spletni strani Umanotere](#).

¹⁰ Deep Decarbonisation Project (2015): Dostopno na: <http://deepdecarbonization.org>.

¹¹ Agencija RS za okolje (2019): Slovenia's National Inventory Report 2019. GHG emissions inventories 1986–2017. Dostopno na: http://cdr.eionet.europa.eu/si/eu/mmr/art07_inventory/ghg_inventory/envxlr0rg/index_html?&page=2.

Kako z zelenim javnim naročanjem vključiti okoljska merila v javna naročila?

NA RAVNI POLITIK

Zeleno javno naročanje je horizontalni ukrep za povečanje okoljske učinkovitosti javne uprave, ki vključuje več okoljskih vidikov, zlasti ob upoštevanju pomena porabe javnega sektorja za blago in storitve.

Državne ustanove in občine naj bi čim več uporabljale načela zelenega javnega naročanja in definirale standard zelenega javnega naročanja za čim več novih kategorij izdelkov in storitev. Zeleno javno naročanje ne obremenjuje dodatno posameznih ustanov in proračuna, ker le nadomesti običajna javna naročila. V nekaterih kategorijah izdelkov in storitev, ki so običajno bolj energetsko učinkoviti od navadnih (žarnice, avtomobili, elektronska oprema), lahko vodi tudi do znižanja stroškov in varčevanja.

NA RAVNI ORGANIZACIJE

V skladu z **Uredbo o zelenem javnem naročanju**¹² je v Sloveniji zeleno javno naročanje obvezno za 20 predmetov javnega naročanja (električna energija, elektronska oprema, živila, projektiranje in izvedba gradnje stavb, cestna vozila, javna razsvetljava, čiščenja idr.) Uredba določa, katere okoljske vidike naj naročnik upošteva pri oddaji javnih naročil in katere cilje mora doseči v vsakem postopku javnega naročanja.¹³

¹² Uredba o zelenem javnem naročanju (2017). Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2017-01-2381?sop=2017-01-2381>.

¹³ Ministrstvo za javno upravo (2019): Zeleno JN. Dostopno na: <http://www.djn.mju.gov.si/sistem-javnega-narocanja/zeleno-jn>.

Pri oddaji javnih naročil naročnik upošteva zlasti naslednje okoljske vidike: energetska učinkovitost ter uporaba obnovljivih oziroma drugih nizko- ali brezogljicnih alternativnih virov energije; učinkovita in ponovna raba vode; učinkovita raba virov; preprečevanje nevarnosti za zdravje ali okolje, zlasti onesnaževanja zraka, voda in tal ter zmanjševanja biotske raznovrstnosti; ponovna raba sekundarnih surovin in izdelkov ter preprečevanje in zmanjševanje nastajanja odpadkov.

Za to področje pristojno Ministrstvo za javno upravo je vzpostavilo [spletno stran z dodatnimi informacijami](#). Pri pomembnih naročilih se v večji meri poslužujte zelenega javnega naročanja. Tudi pri naročilu predmetov, ki niso predmet zelenega javnega naročanja, v specifikacijah jasno izpostavite in ovrednotite okoljsko komponento.

KOT POSAMEZNIKI

Najbolj trajnosten je nakup, ki ga ne opravimo. Zato pred vsakim nakupom razmislite, ali izdelek oz. storitev resnično potrebujete za uspešno delovanje organizacije, ali je nakup le stvar navade, tradicije

in morda podvrženosti (prikritemu) oglaševanju, ali lahko potrebo zadovoljimo na drugačen način (npr. z izposajo) in če lahko nakup izdelka nadomestimo z naročilom storitve.

Kako postanejo naše pisarne trajnostne ali zelene?

Koncept zelene pisarne temelji na izboljševanju okoljskih vidikov dejavnosti organizacije oz. institucije. Namen je spodbujati učinkovito rabo energije in virov ter s tem zmanjšati stroške, spodbuja pa tudi inovativnost in vzpostavlja zavest o okoljskih problemih med zaposlenimi.

Pisarniška dejavnost povzroča izpuste toplogrednih plinov predvsem s/z:

- porabo energije v stavbah,
- prevozi (prevozi na delo in službenimi prevozi),
- porabo pisarniškega papirja in potrošnega materiala ter

- organizacijo srečanj in dogodkov.

Vplivi pisarniške dejavnosti na okolje izhajajo tudi iz porabe vode, ravnanja z odpadki ter delovanja menz in kavarn.

PRIMER DOBRE PRAKSE

Uvajanje sistema upravljanja z vplivi na okolje in certificiranje na Oddelku za varstvo okolja Mestne uprave Mestne občine Ljubljana

V Oddelku MU MOL so že leta 2010 v sodelovanju z nevladno organizacijo Umanotera začeli z uvajanjem sistema za upravljanje z vplivi na okolje. V letu 2011 so pridobili certifikat ISO 14001, ki je mednarodno priznan standard sistemov vodenja, ki zagotavlja okvir za zagotavljanje skladnosti delovanja organizacije s predpisi, ki urejajo okoljske vidike. Leta 2013 so se vključili še v shemo EMAS. Svoje vplive na okolje so najprej vrednotili z izračunavanjem ogljičnega odtisa, zdaj o njih opisno obveščajo javnosti z vsakoletnim okoljskim poročilom oz. okoljsko izjavo EMAS. Njihovi neposredni okoljski vidiki se nanašajo na ogrevanje prostorov, porabo električne energije in pitne vode, ravnanje z odpadno vodo, porabo papirja, porabo goriva za službene poti, ravnanje z odpadki, organizacijo dogodkov in izobraževanj ter izdajo publikacij. Izbrani posredni okoljski vidiki pa so zelo raznoliki, vse od priprave strateških dokumentov in drugih aktov, različnih okoljskih in naravovarstvenih projektov, pa vse do izobraževanja, informiranja in ozaveščanja ter prepoznavanja in podpiranja dobrih praks.¹⁴

V nadaljevanju so bolj podrobno razdelana področja zelene pisarne.

¹⁴ MOL (2019): Okoljsko poročilo za leto 2018: Okoljska izjava EMAS. Dostopno na: <https://www.ljubljana.si/assets/Uploads/MOL-okoljska-izjava-EMAS-2019-v5.pdf>.

Kako zmanjšati rabo energije in se preusmeriti na rabo obnovljivih virov energije?

Zaradi potrebe po brzdanju negativnih vplivov energetskega sektorja in rabe energije na okolje, družbo in ljudi je potreben **trajnostni energetske-podnebni prehod**, ki temelji na zmanjšanju in učinkoviti rabi energije (URE) ter na obnovljivih virih energije (OVE).

NA RAVNI POLITIK

Na področju energije imamo dva glavna izziva: zmanjšanje in učinkovita raba energije ter okoljska vprašanja, povezana s proizvodnjo in porabo energije. **Ključni cilji so zmanjšati povpraševanje po fosilnih gorivih, spodbujati trajnostne, razpršene vire energije in zmanjšati emisije toplogrednih plinov.** Za trajnostni energetski prehod so, poleg tehnoloških sprememb, potrebne predvsem spremembe v organizacijah, predpisih, politikah, gospodarstvu in družbi.

Od državnih ustanov in občin, ki pripravljajo politike, se pričakuje:

- da s sprejemanjem strategij, programov in akcijskih načrtov najprej sami izpolnujete obveznosti v smeri zmanjševanja negativnih vplivov na okolje ter s tem dajete zgled državljanom;
- da s pripravo trajnostnih politik, zakonov, programov in ekonomskih instrumentov usmerjate gospodarski razvoj in delovanje industrije, storitev, raziskav ipd.;¹⁵

¹⁵ Starman Alič, Alenka (2016): Okoljsko učinkovita državna uprava – študija primera Republike Slovenije. Magistrsko delo. Ljubljana, FDV UL. Dostopno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_starman-alic-alenka.pdf.

- da poleg oblikovanja sistema (finančnih) spodbud za ukrepe URE in OVE za javni sektor in vse druge deležnike zagotavljate tudi pomoč vsem deležnikom pri premagovanju institucionalnih ovir za sprejetje trajnostnih energetskega rešitev;¹⁶
- da naslavljate vse posredne javne politike, ki tako ali drugače vplivajo na rabo energije, URE in OVE, ter da strategije, akcijske načrte in ukrepe pripravite celostno in interdisciplinarno (poleg energetskega področja vključite tudi ostala, kot so transport, infrastruktura, gradbeništvo, finance idr.) Državna in lokalna uprava nista homogeni, zato je potrebna dobra koordinacija med različnimi javnimi organi.

NA RAVNI ORGANIZACIJE

V okviru organizacijskih pristojnosti vaše institucije lahko:

- izvajate pilotne projekte in zgledne ukrepe ter dosegate zgledne ravni energetske učinkovitosti, da z lastnim zgledom dokažete, da je to mogoče, in da spodbudite trg k trajnostnim energetskim rešitvam;
- z učinkovitim obveščanjem splošne javnosti pokažete, da uresničujete cilje, in tako druge zainteresirane strani spodbudite, da vam sledijo;
- s trdnimi zavezami pokažete ambicioznost s preseganjem obstoječih nacionalnih in mednarodnih ciljev za **lastno porabo** energije.¹⁷

¹⁶ Sklep komisije (EU) 2019/61 z dne 19. decembra 2018 o sektorskem referenčnem dokumentu o najboljših praksah okoljskega ravnanja, kazalnikih okoljske uspešnosti za posamezne sektorje in merilih odličnosti za sektor javne uprave v skladu z Uredbo (ES) št. 1221/2009 o prostovoljnem sodelovanju organizacij v Sistemu Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS). Dostopno na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019D0061&from=EN#ntr8-L_2019017SL.01000301-E0008.

¹⁷ *ibid.*

V pomoč vam je lahko nekaj ključnih načel:

- **Vzpostavitev evidence porabe energije in emisij za javni sektor:** vključuje sistematično zbiranje podatkov o porabi energije in emisijah, javno poročanje o zbranih podatkih ter uporabo teh podatkov za opredelitev ukrepov za zmanjšanje rabe energije in emisij TGP.
- **Priprava in izvajanje akcijskega načrta za URE in akcijskega načrta za OVE:** akcijski načrt naj vključuje kratko- in dolgoročne cilje, ki temeljijo na znanosti in dokazih in jih je mogoče doseči z izvajanjem številnih ukrepov.

Javne stavbe

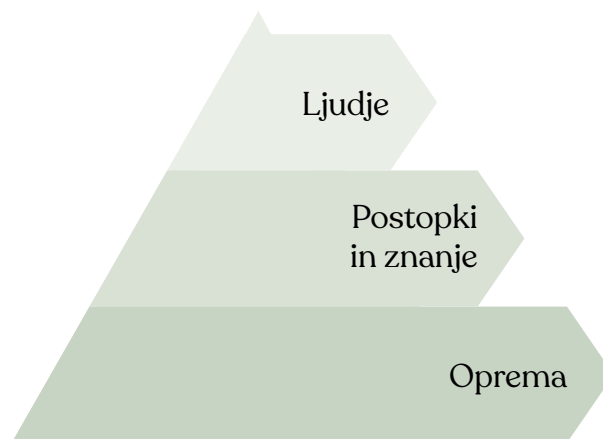
V javnih stavbah obstaja ogromen potencial za povečanje energetske učinkovitosti. Običajno so stavbe stare, niso prenovljene in uporabniki niso seznanjeni z ukrepi energetske učinkovitosti. Zato lahko brez večjih vlaganj v takšne objekte z racionalno rabo energije in z ustrezno organizacijo zmanjšamo porabo energije za do 15 %. Z izvajanjem mehkih ukrepov energetske učinkovitosti pri uporabnikih stavb (npr. ozaveščanjem zaposlenih) lahko porabo energije znižamo za dodatnih 5 %. Če dodamo ustrezne tehnične in naložbene ukrepe, lahko po ocenah strokovnjakov celotni potencial energetske učinkovitosti znaša do 50 %.¹⁸

- **Določite višje standarde energetske učinkovitosti in zahtev glede energije iz obnovljivih virov** za stavbe javnega sektorja: novogradnje in obnove naj se izvajajo v skladu z zglednimi energijskimi standardi (za URE in OVE). Smiselno je, da se za vse stavbe sprejmejo trajnostne energetske rešitve in/ali se jih spodbuja k temu.
- **Izboljšajte energetsko učinkovitost javnih stavb:** to vključuje

¹⁸ TOGETHER (2017): Sistem za upravljanje z energijo v javnih stavbah – priročnik s postopki (D.T2.1.5). Dostopno na: https://www.fe.um.si/images/2018-2019/Together/2orodja/CE51_TOGETHER__DT215_FINAL_SI.pdf.

izboljšanje energetske lastnosti in celovitosti ovojne stavbe (stene, streha in zasteklitev) ter povečanje zrakotesnosti, namestitve energetske učinkovite opreme in energetskih sistemov. Nove in obnovljene stavbe morajo biti skoraj nič-energijske.

- Energetska učinkovitost lahko dosežete tudi s **pogodbami za zagotavljanje prihranka energije** (model ESCO): gre za javno-zasebna partnerstva, kjer javna uprava izbere podjetje za energetske storitve, ki opredeli ustrezne izboljšave energetske učinkovitosti za specifične stavbe, jih razvije, uvede, jamči, da bo dosežena določena raven prihrankov energije, prevzame odgovornost za tveganje naložbe in zagotovi sredstva za plačilo projektov. To javnim upravam omogoča, da izboljšajo energetska učinkovitost v javnih stavbah brez potrebe po vnaprejšnjem plačilu stroškov naložbe.
- **Vzpostavitev sistema za upravljanje z energijo v stavbah:** sistem za upravljanje z energijo temelji na dveh stebrih – ljudeh in tehnologijah, kot je prikazano na spodnji sliki.

Slika 1: Splošni koncept sistema za upravljanje z energijo¹⁹

¹⁹ TOGETHER (2017): Koncept Pogajalskega odbora: vloge in funkcija. Dostopno na: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/TOGETHER/CE51-TOGETHER-D.T2.3.1-The-Negotiation-Panel-Concept-SI.pdf>.

Procesi upravljanja z energijo

- **Opreделите jasne vloge in odgovornosti ključnih deležnikov**, predhodno pa ustrezno usposobite ključno osebje, ki je neposredno odgovorno za upravljanje stavb in energije. Brez soglasja ljudi sta kakršno koli energetska upravljanje in racionalizacija rabe energije nemogoča, zato je potrebno v ukrepe vključiti čim več zaposlenih.
- **Opravite energetske pregled**, ki je ena prvih nalog za doseg večje energetske učinkovitosti in znižanja stroškov energije v stavbi. Sestavljen je iz pregleda in analize rabe energije, stroškov energije ter priporočil za spremembe v obratovalnih praksah in pri energetsko potratnih napravah in vedenju uporabnikov. Z razumevanjem energetskih tokov v stavbi se lahko določi prednostni vrstni red za različne ukrepe za energetska učinkovitost. Vrsta ukrepov je na splošno razdeljena na organizacijske in naložbene, vsi pa morajo biti obravnavani tako z vidika izvedljivosti kot tudi s finančnega vidika.
- **Uvedite energetska knjigovodstvo**, ki je eden najpomembnejših ukrepov, čeprav predstavlja najpreprostejšo rešitev za izvedbo sistema za upravljanje z energijo. Vključuje spremljanje in analizo porabe energije na podlagi zbiranja računov na mesečni ravni, predstavlja pa osnovni instrument, ki nam omogoča boljši pogled na porabo energije in stroške.
- **Nadgradite energetska knjigovodstvo z uvedbo sistema za upravljanje z energijo**, ki ga določa standard ISO 50001:2011. Njegov namen je omogočiti organizaciji, da sledi sistematičnemu pristopu za doseganje nenehnega izboljševanja energetske učinkovitosti. Določa zahteve, ki se nanašajo na izrabo in porabo energije, vključno z meritvami, dokumentiranjem in poročanjem, načrtovanjem ter postopki javnih naročil za opremo, sisteme, procese in osebje, ki

prispevajo k energetske učinkovitosti.

- **Spodbujajte spremembe vedenja:** to vključuje izobraževanje uporabnikov, načrtovanje ter izvajanje kampanj, programov in projektov za spremembo vedenja za spodbujanje energetske učinkovitosti v celotni javni upravi, pri čemer je potrebno vključevati celotno osebje.
- **Uporabljajte OVE:** javne stavbe se opremijo z napravami za izkoriščanje obnovljivih virov za zadovoljitev povpraševanja po energiji.

Sistem upravljanja z energijo naj temelji na pristopu PDCA (PLAN – DO – CHECK – ACT):

- **PLAN – NAČRTOVANJE:** izvedba energetskega pregleda ter določitev izhodišč, kazalnikov energetske učinkovitosti, ciljev in akcijskih načrtov, ki so potrebni za izboljšanje energetske učinkovitost v skladu z energetske politiko organizacije.
- **DO – IZVEDBA:** izvajanje akcijskih načrtov za upravljanje z energijo.
- **CHECK – PREVERJANJE:** spremljanje in merjenje procesov ter ključnih značilnosti operacij, ki določajo energetske učinkovitost glede na energetske politiko in cilje, ter poročanje o rezultatih.
- **ACT – UKREPANJE:** sprejemanje ukrepov za nenehno izboljševanje energetske učinkovitosti in sistema za upravljanje z energijo.

Digitalni sistem spremljanja rabe energije je rešitev, kjer se podatki o rabi energije in toplotnem udobju s pomočjo digitalnih senzorjev in števec beležijo v spletni podatkovni bazi. **Sistem SCADA za digitalno**

spremljanje in nadzor porabe energije pa dodatno omogoča sistemski nadzor ter uporablja računalnike, omrežne podatkovne komunikacije in grafične uporabniške vmesnike za vodenje nadzornega procesa na visoki ravni.

Pri prenovah in novogradnjah upoštevajte skupne vplive na okolje v celotnem življenjskem ciklu stavb, zato izberite trajnostne gradbene materiale z malo vsebovane primarne energije in razmislite o možnosti ponovne uporabe ter recikliranju gradbenih materialov in elementov.

Ozaveščanje zaposlenih

Vedenjske spremembe imajo lahko izrazito velik vpliv na zmanjšanje rabe energije v stavbi. Če to združimo z organizacijskimi spremembami, ki jih uvedejo upravljavci stavb, kot so preureditev prostorov ali sprememba načrta dela, lahko ti prihranki dosežejo tudi 15 ali celo 20 % začetne porabe energije.²⁰

Vključite vse zaposlene, tako da:

- povečate njihovo splošno ozaveščenost o rabi energije,
- povečate njihove zmogljivosti za lastno ukrepanje,
- jih motivirate, izobražujete in usmerjate v njihovih prizadevanjih za varčevanje z energijo,
- jim zagotavljate redne povratne informacije o doseženih rezultatih,
- vzpostavite dialog med vsemi, da se čutijo del procesa, saj optimizacija rabe energije v stavbi nujno vključuje vse uporabnike stavbe, ki delajo za isti cilj.²¹

20 ibid.

21 ibid.

Energetsko učinkovito vedenje zaposlenih lahko spodbujate z naslednjimi komunikacijskimi orodji:

- prikazovanje trenutne (in pretekle) porabe energije na vidnem mestu,
- priprava informativno-ozaveščevalnih plakatov, letakov in oznak,
- lepljenje obvestil z nasveti za varčevanje z energijo na stikala, pipe in električno opremo,
- priprava brošur, ki spodbujajo učinkovitejšo rabo energije in pojasnjujejo, kako to doseči,
- organizacija izobraževanj, predavanj, delavnic in usposabljanj o energetiki, varčevanju z energijo in uporabi OVE,
- predstavitev in deljenje primerov dobrih praks in zgodb o uspehu,
- vzpostavitev »eko skupine« zaposlenih, ki koordinira in izvaja aktivnosti ozaveščanja, širjenja znanja in informacij drugim ter izvajanja ukrepov URE v stavbi,
- organizacija internih tekmovanj ali iger (npr. najbolj varčen uslužbenec meseca, po stopnicah namesto z dvigalom ipd.) ,
- socialno mreženje in izmenjava izkušenj preko spletnih platform,
- ponujanje finančnih spodbud za spodbujanje energetsko učinkovitega vedenja,
- predstavitev dejavnosti in dosežkov javnosti.²²

Pri tem uporabljajte najbolj učinkovit način komunikacije z zaposlenimi, kot so e-pošta, intranet, spletne strani in aplikacije, zasloni v preddverju, tedenski sestanki, kolegiji ipd.

22 TOGETHER (2017): Sistem za upravljanje z energijo v institucionalnih stavbah – priročnik s postopki. Dostopno na: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/TOGETHER/CE51-TOGETHER--D.T2.1.4-Step-by-step-procedures-handbook-for.pdf>.

Nalepke in informativni listi za spodbujanje uporabnikov stavb k varčni rabi energije in vode

Informativno-ozaveščevalne nalepke, znake ali plakate postavimo na ustrezne lokacije v stavbah. Nalepke o racionalni rabi vode postavimo ob umivalnik, o ugašanju luči ob stikalo za luč, o koristih za zdravje in okolje pri uporabi stopnic ob stopnice in dvigalo itd. Obstajajo številni primeri nalepk in znakov – tukaj izpostavljam tri. Prve nalepke se osredotočajo na varčno rabo energije in vode v javni upravi, nastale pa so v sklopu projekta »Moja varčna pisarna: Ozaveščanje javnega sektorja v Sloveniji za zmanjšanje porabe energije in ogljičnega odtisa«. Druge nalepke so nastale v sklopu projekta »Živa fakultetna stavba: Spreminjanje uporabniških navad za manjšo porabo energije« in se osredotočajo na vedenjske spremembe uporabnikov fakultetnih stavb. Tretji sklop nalepk je produkt evropskega projekta MOBISTYLE, ki ga v Sloveniji izvaja Inovacijsko-razvojni inštitut UL. Te nalepke se osredotočajo na povezavo med rabo energije in zdravjem posameznikov, zato naslavljajo zdravstvene dobrobiti v povezavi z rabo prostorov in naprav v stavbi.²³

Slika2: Nalepke, ki naslavljajo vedenjske spremembe, iz projektov Živa fakultetna stavba, Moja varčna pisarna in MOBISTYLE²⁴

²³ Moja varčna pisarna (2017); MOBISYTLE (2019). Dostopno na: <https://www.mobistyle-project.eu/en/mobistyle>; Živa fakultetna stavba (2017). Dostopno na: <http://focus.si/projekti/ziva-fakultetna-stavba>.

²⁴ European Journal of Cardiovascular Prevention and Rehabilitation (2009): Stair use for Cardiovascular disease prevention. Dostopno na: www.mobistyle-project.eu.

Največje prihranke energije v stavbah lahko dosežete **z energetsko učinkovito gradnjo oz. s celovito energetsko prenovo stavb**, kar je praviloma povezano z občutnimi stroški. Zaradi tehničnih, administrativnih ali finančnih ovir tega ukrepa velikokrat ni možno izvesti v celoti. Odgovorni za izvedbo naj ukrepe v javni upravi prilagodijo tudi organizacijskim in varnostnim zahtevam, ki jih je treba spoštovati pri organiziranosti institucije.

Pomembne prihranke pa lahko v obstoječih stavbah dosežete tudi s cenejšimi ukrepi, kot so:

- nastavitve primerne temperature v delovnih prostorih (npr. z avtomatizirano kotlovnico in termostatskimi ventili na radiatorjih);
- vzdrževanje temperature v času ogrevalne sezone v pisarniških in drugih delovnih prostorih, kjer je to mogoče, na največ 21°C in v času sezone hlajenja prostorov na najmanj 24 °C;
- vzdrževanje čistih površin toplotnih teles in zagotovitev nemotenega pretoka toplega zraka;
- dosledno zapiranje oken med kurilno sezono;
- zmanjšanje ogrevanja ponoči, med vikendi in dela prostimi dnevi;
- poleti uporaba klimatskih naprav samo takrat, ko je v delovnih prostorih prevroče za običajno delo (razlika med notranjo in zunanjo temperaturo naj ne bo višja od 6 °C); omogočanje dela zaposlenih na domu ali drugih hladnejših lokacijah v najbolj vročih poletnih dneh;
- pozimi zračenje pisarn s popolnoma odprtimi okni za krajši čas pri zaprtih radiatorjih, poleti pa zgodaj zjutraj;
- uporaba oken in senčil na takšen način, da sta najbolje izkoriščeni toplota in naravna svetloba;

- izklapljanje električne in elektronske opreme (računalnikov itd.) iz električnega omrežja, kadar ta ni v uporabi oz. ob koncu delovnega dne; izklop funkcije pripravljenosti (stand-by) na opremi;
- uporaba samodejnega izklapljanja računalniških zaslonov po nastavljenem času neaktivnosti;
- usposabljanje zaposlenih za pravilno uporabo opreme in njeno redno vzdrževanje;
- nabava električne in elektronske opreme iz najvišjega energijskega razreda;
- uporaba stopnic namesto dvigala;
- izogibanje nepotrebemu elektronskemu komuniciranju in spletnemu shranjevanju dokumentov;
- izogibanje tiskanju dokumentov, ki jih je mogoče uporabljati v digitalni obliki.

Tudi ukrepi za zmanjšanje porabe energije za razsvetljavo niso povezani z velikimi stroški:

- maksimalna izraba dnevne svetlobe (npr. s primerno razporeditvijo pohištva v pisarni);
- vzdrževanje čistoče svetil;
- dosledno ugašanje luči v praznih prostorih;
- prehod na LED sijalke manjših moči;
- namestitev detektorjev gibanja v manj uporabljenih prostorih (npr. na stopnicah, hodnikih ipd.).

PRIMER DOBRE PRAKSE

Hrvaška: Skupnostno financirana sončna elektrarna na občinski stavbi v Križevcih

Na strehi občinskega Razvojnega centra in tehnološkega parka v hrvaškem mestu Križevci so leta 2018 postavili 30-kilovatno fotonapetostno elektrarno, ki so jo z mikroposojili v celoti financirali občani. V zgolj 10 dneh so zbrali potrebnih 31.000 EUR za gradnjo elektrarne. Občani so se lahko vključili v projekt z minimalnim posojilom v višini 135 EUR, medtem ko je povprečno posojilo znašalo 400 EUR. Posojila se bodo iz prihrankov pri nabavljeni električni energiji vlagateljem povrnila v 10 letih s 4,5-odstotno obrestno mero. Po 10 letih bo lastnica sončne elektrarne postala občina, vsa proizvedena električna energija pa bo za njo brezplačna. Investicijo bi lahko občina pokrila tudi sama, vendar so z vključevanjem občanov želeli dati ljudem možnost investiranja v OVE ter izboljšati ozaveščenost lokalne skupnosti o celoviti trajnostni razvojni usmerjenosti občine. S projektom želi občina delovati kot zgled in povečati sprejemljivost projektov OVE med ljudmi.²⁵

PRIMER DOBRE PRAKSE

Energetsko napredni: Projekt energetske obnove objektov v Ljubljani

Leta 2017 je Mestna občina Ljubljana s konzorcijem družb Petrol in Resalta podpisala koncesijsko pogodbo za energetske prenove 48 javnih objektov v lasti MOL (10 vrtcev, 20 osnovnih šol, 4 športnih objektov, 6 zdravstvenih domov, 3 kulturnih ustanov in 5 stavb mestne uprave). Projekt je najobsežnejše javno-zasebno partnerstvo v Sloveniji z vidika energetskega pogodbeništva in obenem eden najuspešnejših tovrstnih projektov v Evropi. Celotna naložba je bila vredna 14,9 milijona evrov, skupni zajamčeni letni prihranek toplotne in električne energije znaša 8.245.534 kWh oz. nekaj več kot milijon

²⁵ ZEZ (2018): Crowdfunding pilot projekt u suradnji s Gradom Križevci – grupno financiranje za fotonaponsku elektranu. Dostopno na: <https://www.zez.coop/crowdfunding-pilot-projekt-u-suradnji-s-gradom-krizevci-grupno-financiranje-za-fotonaponsku-elektranu>.

evrov letno. To pomeni zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov v višini 2.956 ton letno, kar je količina, ki jo letno vsrka 150.000 dreves.²⁶

Portugalska: Program za energetske učinkovitost v javni upravi – ECO.AP

Portugalska vlada je januarja 2012 vzpostavila Program za energetske učinkovitost v javni upravi – ECO.AP, s katerim želi brez povečanega trošenja javnih sredstev do leta 2020 izboljšati energetske učinkovitost javne uprave za 30 %. V sklopu programa je Nacionalna energetska agencija razvila orodje ECO.AP Barometer s ciljem karakterizacije in primerjave rabe energije, upravljanja z energijo in uspešnosti izvajanja ukrepov URE različnih subjektov javne uprave. Posebna pozornost programa je namenjena tudi razvoju modelov energetskega pogodbeništvu, usposabljanja in koordiniranja energetske menedžerjev v javni upravi, vzpostavitvi spletnega orodja za analizo rabe energije v stavbah ter izračuna prihrankov ob izvedbi določenih ukrepov URE, ki je namenjen državnim uradnikom.²⁷

KOT POSAMEZNIKI

- Opravite energetske pregled vašega doma. To bo pokazalo, kako uporabljate in upravljate energijo, ter vam pomagalo določiti ukrepe za večjo energetske učinkovitost.
- Pozimi v bivalnih prostorih vzdržujte temperaturo na največ 21 °C in med kurilno sezono zračite stanovanje s kratkim odpiranjem oken. Zmanjšajte ogrevanje v nočnem času in kadar vas ni doma. V primeru, da vam okna slabo tesnijo, jih zatesnite s tesnilnimi trakovi.

26 MOL (2019): Energetske napredni. Dostopno na: <https://www.ljubljana.si/sl/moja-ljubljana/varstvo-okolja/energetska-ucinkovitost>.

27 ECO.AP (2019): Programa de Eficiencia Energetica na Administracao Publica. Dostopno na: <https://ecoap.pnaee.pt>.

- Preidite na ogrevanje z manjšimi izpusti toplogrednih plinov z namestitvijo toplotne črpalke ali s priklopom na daljinski sistem ogrevanja.
- Klimo za hlajenje prostorov uporabljajte preudarno, ko je v prostorih prevroče za normalno bivanje. Poleti zračite čez noč in zgodaj zjutraj.
- Poskrbite za dobro toplotno izolacijo vašega doma in zmanjšajte potrebo po ogrevanju in hlajenju.
- Pri nabavah električnih in elektronskih naprav naj imajo prednost naprave iz najboljšega energijskega razreda.
- Preidite na razsvetljava z LED sijalkami manjših moči.
- Ko naprav ne uporabljate, jih izklopite iz električnega omrežja, in ugašajte luči v praznih prostorih.
- Perite perilo na največ 40 °C in ga sušite na zraku. Zmanjšajte število tedenskih pranj, kadar je mogoče, ročno očistite madeže.
- Redno odstranjajte led iz hladilnika in zamrzovalnika.
- Zmanjšajte temperaturo vode v bojlerju na 50 °C.
- Oskrbujte se z električno energijo iz lastne sončne elektrarne ali se odločite za oskrbo z »zeleno« ali »modro« električno energijo, ki jo ponujajo elektrodistribucijska podjetja. Na ta način podprete prodajo električne energije, pridobljene iz obnovljivih virov energije.

Trajnostna mobilnost

Promet je z 32 % deležem v nacionalnih izpustih TGP med sektorji z največjim vplivom na podnebne spremembe. Z naraščanjem prometa se večja poraba goriva, povečujejo pa se tudi onesnaženje, hrup, zastoji, nesreče in poraba prostora.²⁸ Če želimo zmanjšati izpuste toplogrednih plinov v prometu, bomo morali korenito spremeniti način, na katerega se premikamo, in stvari, ki jih trošimo v vsakdanjem življenju. Promet posega v vsa področja naše družbe in bo kot tak eden izmed najtrših orehov, ki jih bomo morali streti ob prehodu v nizkoogljico družbo.

NA RAVNI POLITIK

Ni dovolj samo to, da zamenjamo vsa vozila v električna, kot tudi ni dovolj, da zgolj zmanjšamo število vozil, ne da bi spremenili tudi tehnologijo, ki jih poganja. Oboje je pomembno in eno brez drugega ne gre. Za začetek pa je najlažji in nujen ukrep zmanjšanje in preprečevanje prometa, preden ta nastane, oziroma prenehanje generiranja novih prometnih tokov.

Prenehati moramo z načrtovanjem širjenja oziroma večanja kapacitet cest, ki le generirajo dodaten promet, ter dati prednost investicijam v javni potniški promet in aktivno mobilnost.

Tudi prostor sam pomembno določa potencialno povpraševanje po potovanjih – dolžina, smer in pogostost potovanj, potrebnih za

²⁸ IPCC (2018): Transport and its infrastructure. Dostopno na: <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4-wg3-chapter5-1.pdf>.

zadovoljitev naših potreb. **Integracija prostorske in prometne politike** pomaga organizirati prostor na način, da je z vidika prometnih tokov kar se da učinkovito izrabljen.

Za našo državo je značilna razpršena poselitev in nizka stopnja urbanizacije. Procesi v zadnjem desetletju, kot sta suburbanizacija in krepitev avtocestnih povezav, niso prispevali k izboljšanju energetske učinkovitosti. To velja tako za rabo energije za mobilnost kot tudi za oskrbo gospodinjstev in dejavnosti z energijo za druge potrebe.²⁹ Prostorsko načrtovanje je sicer proces, ki žanje rezultate šele na dolgi rok, zato je pomembno začeti ta proces že danes.

Glede na to, da so poti na delo in z dela leta 2017 predstavljale kar dobro tretjino vseh opravljenih razdalj v Sloveniji,³⁰ velik potencial predstavlja **način vračila nadomestil za prevoz na delo**, ki v sedanjem stanju spodbuja razpršeno poselitev in uporabo osebnega avtomobila kot glavnega načina prevoza na delo. Na državni ravni bomo morali poiskati način, kako velika finančna sredstva, namenjena prevozu na delo, preusmeriti v izboljšave javnega potniškega prometa. Prav tako je pomembno spodbujati delo od doma in s tem prispevati k zmanjšanju dnevnih migracij.

Ne smemo pa pozabiti na tovorni promet in načine, na katere ga je mogoče zmanjšati. Ukrepi gredo lahko v smeri omejevanja vožnje tovornih vozil in višjih cestnin ali pa v smeri spodbujanja rabe lokalnih izdelkov, ki potrebujejo manj prevoženih kilometrov, da pridejo do potrošnikov.

29 EN-LITE, Društvo za spodbujanje energetske pismenosti (2016): ENERGIJA in MI, pogovori s strokovnjaki. Dostopno na: https://www.devletka.net/resources/files/doc/novice/2015_16/Energija_in_mi-pogovori_s_strokovnjaki.pdf.

30 Statistični urad RS (2017): Dnevna mobilnost potnikov, Slovenija, 2017. Dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7596>.

Spodbujanje trajnostne mobilnosti (tj. pešačenja, kolesarjenja in uporabe javnega potniškega prevoza) naj postane prioriteto pri sistemskem urejanju prometa v državi! Osnovni cilj trajnostne mobilnosti je zadovoljiti potrebe vseh ljudi po mobilnosti in obenem zmanjšati promet, s tem pa tudi onesnaževanje, emisije toplogrednih plinov in porabo energije. Trajnostna mobilnost je tista, ki je hkrati okoljsko sprejemljiva, socialno pravična in spodbuja razvoj gospodarstva. Ob enakih učinkih so skupni stroški nižji, manjši pa so tudi stranski učinki, tveganja in poraba naravnih virov. **Trajnostni mobilnosti bi lahko rekli tudi učinkovitejša mobilnost.** S tem pridobimo vsi, tako posamezniki, ki si znižamo stroške in povečamo kakovost življenja, kot širša skupnost, ki si prav tako zmanjša kratkoročne in dolgoročne stroške, obenem pa si omogoči višjo kakovost bivanja, ne da bi s tem ogrozila možnosti prihodnjih generacij.³¹

Glede na to, da konvencionalna vozila danes napajajo fosilna goriva, je **pomemben korak k razogljičenju prometa vpeljava alternativnih virov energije v prometu.** Povprečna življenjska doba vozil je 15 let, kar pomeni, da moramo zadnje vozilo, ki še proizvaja izpuste toplogrednih plinov, prodati leta 2030, če želimo imeti do leta 2050 ničelne emisije v prometu.

Tudi plin je fosilno gorivo! Plin v vozilih zagotavlja največ 18% zmanjšanje emisij, kar pa je premalo, če želimo omejiti segrevanje ozračja.³² Poleg tega pa je država zaradi upravičenja investicij v drago polnilno infrastrukturo »zaklenjena« v nadaljnjo rabo zemeljskega plina v prometu.

31 Inštitut za politike prostora (2016): Trajnostna mobilnost v praksi: zbornik dobrih praks. Dostopno na: <https://ipop.si/wp/wp-content/uploads/2016/10/Trajnostna-mobilnost-v-praksi.pdf>.

32 Transport&Environment (2015): Natural gas in vehicles – on the road to nowhere. Dostopno na: https://www.transportenvironment.org/sites/te/files/publications/2015_02_TE_briefing_natural_gas_road_transport_FINAL.pdf.

Zavedajte se pasti biogoriv. Za njihovo pridelavo je potrebno sajenje energetskih rastlin, ki odžirajo prostor rastlinam, namenjenim za prehrano ljudi in krmo živali. Za nameček je kar polovica surovin za proizvodnjo biogoriv v EU uvoženih. Prednjači biodizel iz palmovega in sojinega olja, ki ima lahko tudi do trikrat večje izpuste toplogrednih plinov kot konvencionalni dizel, hkrati pa nasadi oljnih palm in soje povzročajo krčenje tropskega deževnega gozda in negativno vplivajo na biotsko raznovrstnost.³³ Biogoriv, ki jih je mogoče pridobiti na trajnostni način, je premalo, da bi pomembno prispevala k razogljičenju prometa.

Električna vozila se zdijo še najprimernejša alternativa. Tehnologije električnih vozil pa še zdaleč niso popolne, saj so tudi z njimi povezani številni okoljski izzivi: električna energija, pridobljena iz fosilnih virov energije, odvisnost od redkih zemeljskih elementov, premalo obratov za recikliranje baterij ... Vse to pa je s skrbnim upravljanjem procesov mogoče rešiti.

S sistemi pametnega polnjenja lahko električna vozila ponujajo tudi številne prednosti za elektroenergetski sistem, ki bo temeljil na obnovljivih virih energije. S pametnim polnjenjem lahko dosežemo, da bodo vozila jemala električno energijo iz omrežja v času, ko je te preveč, in jo vračala nazaj v omrežje takrat, ko je je premalo. Odslužene baterije, ki v avtomobilih ne bodo več uporabne, pa bodo lahko uporabljene za shranjevanje energije v gospodinjstvih.

Pri elektrifikaciji upoštevajte hierarhijo trajnostne mobilnosti. Pred osebnim prometom je potrebno prednostno obravnavati elektrifikacijo javnega potniškega prometa.

³³ Transport&Environment (2016): Globiom: the basis for biofuel policy post-2020. Dostopno na: https://www.transportenvironment.org/sites/te/files/publications/2016_04_TE_Globiom_paper_FINAL_0.pdf.

Če delujete na področju oblikovanja politik, lahko pri svojem delu prepoznate slabe ukrepe, ki povečujejo promet, spodbujajo vožnjo z osebnim avtomobilom ali promovirajo uporabo konvencionalnih vozil z velikimi izpusti.

PRIMER DOBRE PRAKSE

Smernice za umeščanje kolesarske infrastrukture v urbanih območjih

Namen smernic je podati priporočila lokalnim skupnostim za umeščanje in projektiranje kolesarske infrastrukture v urbanih naseljih. V dokumentu so poleg splošnih priporočil predstavljeni primeri dobrih in slabih rešitev. Dosedanje prakse v Sloveniji kažejo na to, da je bilo kolesarjenje večinoma razumljeno in obravnavano kot rekreacijska dejavnost, zato mu predvsem pri načrtovanju prostora in prometne infrastrukture v mestih ni bila namenjena večja pozornost. Pri načrtovanju ni bilo razmisleka o celovitih, smiselnih, varnih in udobnih kolesarskih povezavah, ampak so bile potrebe kolesarjev pretežno podrejene pretočnosti motornega prometa. Smernice podajajo osnovo za razumevanje tega, kako doseči uporabniku prijazno infrastrukturo in kaj na drugi strani uporabnika odvrča od rabe kolesa. Problematicni so predvsem primeri infrastrukture, bodisi obstoječe ali novozgrajene, ki se je kolesarji izogibajo, saj je zaradi neprimerne načrtovanja vožnja po cesti bolj udobna in enostavna. Smernice želijo ravno to preprečiti ter pokazati, na kakšen način je mogoče zagotoviti prevoznost kolesarskih poti tudi v času gradbenih del in kako je potrebno vzdrževanje kolesarskih povezav obravnavati enakovredno, če ne celo prednostno.³⁴

³⁴ Ministrstvo za infrastrukturo: Kolesarjem prijazna infrastruktura: Smernice za umeščanje kolesarskih površin v urbana naselja. Dostopno na: http://mzi.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mzi.gov.si/pageuploads/DPR/STMPP/Priloga_3_Kolesarjem_prijazna_infrastruktura_-_smernice_za_umescanje_kolesarskih_povrsin_v_urbana_naselja__verzija_1__avgust_2017.pdf.

NA RAVNI ORGANIZACIJE

Ko govorimo o **trajnostni mobilnosti**, se osredotočamo na načine mobilnosti, pri čemer upoštevamo hierarhijo trajnostnih načinov mobilnosti. V skladu s tem dajemo prednost **aktivni mobilnosti, kot sta kolesarjenje in pešačenje, sledi javni prevoz in šele nato odgovorna raba osebnih avtomobilov.**

Slika 2: Hierarhija trajnostnih načinov mobilnosti³⁵

- **Pripravite mobilnostni načrt za vašo institucijo:**

Pripravljalci mobilnostnih načrtov za ustanove (tudi organizacije v javni upravi) si lahko najdejo pomoč v nacionalnih smernicah za pripravo mobilnostnih načrtov za ustanove.³⁶

- **Zmanjšajte izpuste toplogrednih plinov zaradi prevozov:**

Službena potovanja ter prevozi zaposlenih na delo lahko povzročajo zelo velike izpuste toplogrednih plinov. Letalski prevozi so ogljično najintenzivnejši način potovanja, zato njihovo zmanjšanje predstavlja pomembno priložnost za prihranke izpustov toplogrednih plinov.

³⁵ MO Kranj (2017): CELOSTNA PROMETNA STRATEGIJA MESTNE OBČINE KRANJ. Dostopno na: https://www.kranj.si/files/01_kranj_moje_mesto/promet/cps-kranj--11-.pdf.

³⁶ Ministrstvo za infrastrukturo (2019): Uvrstite mobilnost med strateške priložnosti : nacionalne smernice za pripravo mobilnostnih načrtov za ustanove. Dostopno na: http://sptm.si/wp-content/uploads/2019/02/SPTM_Brusura_2019_A4_final.pdf.

Službena potovanja lahko omejite z:

- uporabo informacijskih in telekomunikacijskih orodij (npr. videokonferenc, kadar osebna udeležba ni obvezna);
- racionalizacijo in nadzorom nad izbiro službenih poti (zmanjšanje števila službenih poti z letali in avtomobili, nadomeščanje z vlaki itd.);
- dajanjem prednosti zemeljskim prevozom pred letalskimi prevozi za vse destinacije znotraj določenega potovalnega časa (npr. 10 ur);
- dajanjem prednosti direktnim letom, kadar se letalskim prevozom ni mogoče izogniti;
- uporabo cestnih prevozov za namene službenih potovanj le v primerih, ko se temu ni mogoče izogniti;
- sopotništvom (deljenje motoriziranih prevozov);
- nakupom službenih koles za prevoze na kratke razdalje oz. znotraj kraja;
- naročanjem storitev prevozov (npr. taksi, prevozi na letališča) z vozili na električni ali hibridni pogon;
- upoštevanjem kriterijev iz uredbe o zelenem javnem naročanju pri naročanju storitev avtobusnih prevozov;
- rednim vzdrževanjem službenih vozil, vključno s kontrolo tlaka v pnevmatikah;
- šolanjem poklicnih voznikov za okoljsko učinkovito vožnjo.

Pri prevozih zaposlenih na delo lahko:

- spodbujate zaposlene, da na delo prihajajo peš, s kolesom ali z

javnim prevozom, če je le mogoče (npr. z digitalnimi kampanjami, uporabo družabnih iger, nagradami);

- zaposlenim omogočate prilagodljivost pri delu (npr. prilagodljiv delovni čas, uvedba dela na daljavo in dela na domu za javne uslužbenke, pri katerih je tak način dela možen in upravičen);
- zagotovite infrastrukturo za uporabo alternativ osebnemu avtomobilu (npr. pokrite in varovane kolesarnice);
- spodbujate skupne vožnje zaposlenih na delo;
- v primeru najemanja prostorov za delovanje javne uprave v razpis vključite pogoj dostopnosti z javnim prometom in drugimi oblikami nemotoriziranega prometa.

KOT POSAMEZNIKI

Letalski prevozi

Če velikokrat potujete z letalom, je to skoraj zagotovo vaše področje z največjim potencialom za prihranke izpustov. Letenje je ogljično najintenzivnejši način potovanja.

Ogljični odtis letalskih prevozov je odvisen od razdalje: s povratnim letom Ljubljana – New York – Ljubljana povzročimo 1,9 tone izpustov ekvivalenta CO₂. Če letimo na Novo Zelandijo, jih povzročimo več kot 5 ton. Tudi poleti po Evropi niso nedolžni: skok v London nanese 0,41 tone ekvivalenta CO₂, v Bruselj ali Pariz 0,3 tone, v Frankfurt 0,2 in v Beograd 0,16 tone ekvivalenta CO₂.³⁷

37 Climate care. Carbon calculator. Dostopno na: <https://climatecare.org/calculator>.

Če je le mogoče, se izogibajte letalskim prevozom. Vse oblike zemeljskega prevoza, predvsem pa uporaba javnega potniškega prometa (vlak, avtobus), na isti razdalji povzročijo manj izpustov toplogrednih plinov.

Če se letenju ne morete izogniti, potujte v ekonomskem razredu, ker se izpusti leta v ekonomskem razredu razdelijo na večje število potnikov. Poslovni razred povzroči skoraj trikrat več izpustov, prvi razred pa 9-krat več izpustov od ekonomskega.³⁸

Avtomobilski prevozi

Promet je za energetiko drugi največji vir izpustov toplogrednih plinov v Sloveniji. In ne, niso vsega krivi tovornjaki. Večji del izpustov povzročimo z avtomobilskimi prevozi – povprečen slovenski avto jih letno povzroči 1,75 tone ekvivalenta CO².³⁹ S spremembami potovalnih navad zato lahko dosežete veliko zmanjšanje svojega ogljičnega odtisa.

Z avtomobilom opravite manj poti. Pešajte, kolesarite, uporabite javni potniški prevoz, kadar je le mogoče. Na ta način boste zmanjšali izpuste toplogrednih plinov, obenem pa poskrbeli za svoje zdravje in kakovost zraka.

Življenje brez avtomobila je osebna izbira, ki poleg prihrankov izpustov zaradi neporabljenega goriva spodbuja tudi sistemske spremembe, npr. zmanjševanje potrebe po gradnji novih cest in parkirišč ter spodbujanje bolj zgoščene poselitve, ki prinašajo dodatne prihranke izpustov. Zato je to veliko pomembnejše od npr. prehoda na energetsko učinkovitejša vozila, katerega posledice so lahko še večje potrebe po infrastrukturi in še

³⁸ Earth Institute, Columbia University (2018): The 35 Easiest Ways to Reduce Your Carbon Footprint. Dostopno na: <https://blogs.ei.columbia.edu/2018/12/27/35-ways-reduce-carbon-footprint>.

³⁹ <http://www.esvet.si/energija/koliko-energije-porabimo-v-sloveniji>

več razpršene poselitve, ker z njim avtomobilski prevoz postane cenejši. Življenjski slog brez avtomobila zmanjšuje zastoje v prometu in odvisnost od nafte, ne povzroča škodljivih vplivov na okolje pri proizvodnji električnih vozil ter je **občutno cenejši**.⁴⁰ Zato bo pomemben tudi v dobi vozil z nizkimi emisijami.

Če se uporabi avta ne morete izogniti:

- **delite prevoze z drugimi – s sopotništvom boste zmanjšali svoj ogljični odtis** in popestrili vožnjo;
- **ne vozite z velikimi hitrostmi ter ne zavirajte in ne pospešujte po nepotrebem.** Nekatere študije so pokazale, da lahko agresivna vožnja povzroči 40 odstotkov večjo porabo goriva kot dosledna mirna vožnja. Na daljših potovanjih vklopite tempomat, ki lahko zmanjša porabo goriva;
- **redno vzdržujte svoje vozilo**, preverjajte tlak v pnevmatikah ter odstranite odvečno prtljago in opremo;
- **zmanjšajte uporabo klimatske naprave in uporabljajte aplikacije, s pomočjo katerih se lahko izognete prometnim zastojem.** S temi ukrepi lahko privarčujete nekaj odstotkov izpustov toplogrednih plinov.

Če kupujete nov avto, razmislite o nakupu hibridnega ali električnega vozila. Preden se odločite za nakup, poiščite neodvisne in zaupanja vredne podatke o izpustih, ki jih povzročata proizvodnja vozila in bodoča poraba energentov (elektrike, tekočih goriv).

⁴⁰ Focus, društvo za sonaraven razvoj: Kalkulator stroškov avtomobila. Dostopno na: <http://focus.si/kaj-delamo/programi/mobilnost/izracun-stroskov-avtomobila>.

Kako oskrbovalne verige s hrano narediti trajnostne?

Hrana je temeljna življenjska dobrina. Zanesljiva in zadostna preskrba s kakovostno, varno in v čim večji meri lokalno pridelano hrano po dostopnih cenah za vse je osnovni postulat suverenosti vsake skupnosti.

Pridelava hrane je močno odvisna od vremenskih in podnebnih pogojev, posledično pa so od njih odvisni tudi ljudje, ki se s pridelavo preživljajo. Na drugi strani pa oskrbovalne verige s hrano (pridelava, predelava, transport, embalaža, skladiščenje in prodaja hrane) z izpusti toplogrednih plinov pomembno prispevajo k podnebnim spremembam.

NA RAVNI POLITIK

Slovenski kmetijski sektor poleg prometa in energetike predstavlja pomemben vir emisij toplogrednih plinov. Izzivov pri zmanjšanju izpustov toplogrednih plinov v oskrbovalnih verigah s hrano je več. Hkratna potreba po povečanju pozitivnega prispevka preskrbe s hrano k blaženju podnebnih sprememb in prilagajanju nanje ter po povečanju samooskrbe ob zagotavljanju javnih dobrin na področju varovanja okolja in javnega zdravja **zahteva usklajen nabor ukrepov**, ki zadevajo oblikovanje politik na več področjih kmetijstva.

Na področju primarne pridelave hrane poskrbite za:

- **prilagoditev strukture pridelave:** poljedelstvo je potrebno usmeriti v pridelavo rastlinske hrane (zelenjave, sadja, žitaric in oreščkov) za ljudi, pašo živine (za mesno in mlečno proizvodnjo) pa na področja, ki so za poljedelstvo manj primerna: v hribovit, gričevnat svet ter na območja zaraščanja;

- **prilagoditev strukture rastlinske pridelave** tako, da bo imela pridelava rastlinske hrane za ljudi prednost pred pridelavo krme za živali in energetskih rastlin;
- **spodbujanje prilagajanja** na podnebne spremembe pri pridelavi kmetijskih rastlin: prilagajanje vrst in sort kmetijskih rastlin (na poletno sušo) in sonaravne kmetijske prakse za povečanje vsebnosti humusa v tleh za kmetijsko rabo;
- **spodbujanje ekološkega kmetijstva** in drugih kmetijskih praks z nižjimi izpusti toplogrednih plinov, kot so spodbujanje načina skladiščenja živinskih gnojil, ki prispeva k zmanjšanju emisij metana, petletni kolobar v poljedelstvu in zelenjadarstvu, gnojenje z organskimi gnojili z nizkimi izpusti v zrak, ozelenitev njiv v zimskem obdobju itd.;
- **okrepitev kmetijsko svetovalne službe** za izvajanje podpore kmetijskim pridelovalcem pri njihovem usmerjanju v trajnostne kmetijske prakse.

Pri organiziranju oskrbovalnih verig se osredotočite na:

- **spodbujanje kratkih oskrbovalnih verig** s hrano (neposredna prodaja na kmetiji ali na (lokalni ali regionalni) tržnici, zeleni zabojčki ipd.);
- povečanje konkurenčnosti manjših pridelovalcev (npr. s spodbujanjem njihovega združevanja v zadruge).

Upravljanje s prostorom:

- dosledno varovanje kakovosti in obsega kmetijskih zemljišč;
- zadrževanje vode v krajini (naravni zadrževalniki vode za

namakanje kmetijskih površin, sonaravno urejanje vodotokov);

- povečanje zelenih površin v mestih, ki so namenjene pridelavi hrane, ter oživljanje zapuščenih oziroma mirujočih območij za pridelavo hrane.

Javne finance:

- z javnimi sredstvi je potrebno podpirati samo tiste storitve sistema oskrbe s hrano, ki so v javnem interesu. To so na primer izvajanje naravi prijaznega načina kmetovanja (ekološko kmetijstvo); nadstandardne zdravju in okolju prijazne sonaravne kmetijske prakse; izboljšanje biotske raznovrstnosti, stanja voda in tal; ohranjanje rodovitnosti tal in njihove sposobnosti zadrževanja vode in ogljika; visok standard dobrobiti živali ipd.;
- uporaba politike subvencioniranja za usmerjanje kmetijske pridelave v pridelavo rastlinske hrane za ljudi;
- ukinitvev subvencij za rabo fosilnih goriv v kmetijstvu in gozdarstvu.

Izobraževanje, informiranje in ozaveščanje:

- krepitev ozaveščenosti, informiranosti in usposobljenosti deležnikov v celotni oskrbovalni verigi s hrano in
- spodbujanje inovativnosti ter podpiranje razvoja in raziskav na področju trajnostnih kmetijskih praks.

Potrošnja:

- spodbujanje uživanja živil, ki so polnovredna, sezonska, lokalno pridelana in čim manj industrijsko predelana;

- spodbujanje uživanja večjega deleža hrane rastlinskega izvora;;
- spodbujanje darovanja viškov hrane socialno ogroženim skupinam;
- preprečevanje nastajanja zavržene hrane.

Ravnanje z odpadki:

- zmanjševanje in preprečevanje nastajanja odpadne hrane.

Javno naročanje:

- zeleno javno naročanje na področju hrane in gostinskih storitev, ki vzpostavlja trg za zdrava in okoljsko vzdržna živila.

PRIMER DOBRE PRAKSE

Borza lokalnih živil⁴¹

Na pobudo Mestne občine Ljubljana, Regionalne razvojne agencije Ljubljanske urbane regije (RRA LUR), Turizma Ljubljana, Kmetijsko gozdarskega zavoda Ljubljana in v sodelovanju z zavodom EKOmeter v Ljubljani od leta 2018 potekajo borze lokalnih živil, katerih namen je povezovanje pridelovalcev in potencialnih kupcev lokalnih živil iz Ljubljane in osrednjeslovenske regije.

Takšni dogodki spodbujajo samooskrbo oziroma nabavo lokalno pridelane hrane in proizvodov in s tem zmanjšujejo pritiske na okolje. Oskrba z lokalno pridelano hrano zaradi krajših transportnih poti ter manj skladiščenja in predelave pomeni tudi manjše izpuste toplogrednih plinov.

Organizatorji s pomočjo borze lokalnih živil podpirajo lokalne

⁴¹ Mestna občina Ljubljana (2018): Prva borza lokalnih živil osrednjeslovenske regije. Dostopno na: www.ljubljana.si/sl/aktualno/prva-borza-lokalnih-zivil-osrednjeslovenske-regije.

kmetijske pridelovalce in spodbujajo ustvarjanje novih delovnih mest. Na borzah kot naročniki sodelujejo tudi vrtci in šole, ki z vključevanjem večjega deleža polnovredne, lokalno pridelane hrane pomembno prispevajo k raznoliki in kakovostni prehrani otrok, hkrati pa otroke ozaveščajo o zdravi in okolju prijaznejši prehrani.

Borza lokalnih živil je prejela priznanje Premiki naprej 2018 za najboljšo izboljšavo v javni upravi ter nagrado za najboljšo trajnostno prakso v kategoriji mest v sklopu Global TOP 100 Sustainable Destinations na berlinski turistični borzi ITB marca 2019.

Dobra praksa se že širi v druge slovenske kraje: borze lokalnih živil so že organizirali tudi v Vipavski dolini in v Laškem.

NA RAVNI ORGANIZACIJE

- Upoštevajte smernice Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano za naročanje živil in gostinskih storitev skladno z Uredbo o zelenem javnem naročanju.⁴²
- V sklopu zdravja na delovnem mestu naročajte lokalne in ekološke izdelke, ki jih ponudite zaposlenim.
- Pri naročilu pogostitev ob organizaciji dogodkov dajte prednost lokalnim dobaviteljem, ekološkimi izdelki ter izdelkom iz pravične trgovine in se izogibajte živilom živalskega izvora ter pretirani embalaži (več o tem v poglavju Organizacija dogodkov).

42 Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2018): Živila in gostinske storitve Primeri okoljskih zahtev in meri. Dostopno na: http://www.djn.mju.gov.si/resources/files/ZeJN/Prilog_ZeJN/ZeJN_P2_zivila.pdf

Skupnostni urbani vrtički v Slovenj Gradcu⁴³

Vrtički so tudi v urbanih naseljih v Sloveniji že dolgo zelo razširjeni, vendar pogosto pravno neurejeni. Zato je pomembno, da si občine prizadevajo urediti ta območja ter odnose med lastniki in uporabniki zemljišč. S tem izboljšajo pogoje za (delno) samooskrbo s hrano za posameznike in družine ter prispevajo k zmanjšanju onesnaženja, porabe snovi in nastajanja odpadkov, ki so povezani z oskrbo z nelokalno hrano.

V Mestni občini Slovenj Gradec so leta 2012 sklenili urediti pogoje za vrtičkarstvo. Urejanja so se lotili postopoma, tako da so najprej napovedali spremembe in prebivalce informirali, zakaj so potrebne, nato pa jih postopoma izvedli. Uredili so osem skupnostnih urbanih vrtov, na katerih vrtnari 250 najemnikov oziroma družin. Vrtovi so različno veliki, vsi pa so organizirani na občinskih zemljiščih. Čeprav sta bili urejenost in podoba vrtičkarstva ključna vzvoda za občinsko ureditev skupnostnih vrtov, je tako občina vzpostavila tudi aktivne oblike sodelovanja z zainteresiranimi meščani. Skupnostni vrtovi so zato dobra osnova za to, da se na njih oblikuje aktivna skupnost.

KOT POSAMEZNIKI

- **Uživajte več hrane rastlinskega porekla – sadja, zelenjave, oreščkov, žitaric in stročnic.** Živinoreja – predvsem govedoreja za pridelavo mesa in mlečnih izdelkov – v Sloveniji povzroči pretežni del izpustov toplogrednih plinov iz kmetijstva⁴⁴, na svetovni ravni so ti izpusti tako veliki, da nevarnega globalnega segrevanja ne bomo

43 Umanotera (2016): Dovolj za vse: skupnostno upravljanje z življenjskimi viri: katalog dobrih praks 2016. Dostopno na: <http://dovoljazvse.si/wp-content/uploads/2017/07/katalog-dobrih-praks-2016.pdf>

44 Agencija RS za okolje (2019): Slovenia's National Inventory Report 2019. GHG emissions inventories 1986 – 2017. Dostopno na: http://cdr.eionet.europa.eu/si/eu/mmr/art07_inventory/ghg_inventory/envxlr0rg/index_html?&page=2.

mogli preprečiti brez zmanjšanja porabe hrane živalskega izvora.⁴⁵

Če uživate precej mesa in mlečnih izdelkov (npr. več kot 30 dkg rdečega mesa in izdelkov iz rdečega mesa na teden), je povečanje deleža hrane rastlinskega izvora v vaši prehrani najpreprostejši, najcenejši in najučinkovitejši način za zmanjšanje vašega osebnega ogljičnega odtisa, ki obenem tudi varuje vaše zdravje.⁴⁶

- **Izberite ekološko, sezonsko, lokalno pridelano in čim manj predelano hrano.** Tako se izognete izpustom toplogrednih plinov, ki nastajajo pri transportu, shranjevanju in predelavi živil, ekološko kmetovanje pa je v primerjavi s konvencionalnim poleg manjših izpustov boljše za kakovost tal in vode ter za ohranjanje biotske raznovrstnosti.
- Če imate možnost, si nekaj hrane pridelajte sami (na lastnem vrtičku, balkonu ipd.).
- Preprečujte **nastajanje odpadne in zavržene hrane. Načrtujte obroke in kupite primerno količino živil, ostanke pa zamrznite ali porabite naslednji dan.** V Sloveniji smo v letu 2017 po podatkih Statističnega urada zavrgli skoraj 50.000 ton užitne hrane ali povprečno 25 kg na prebivalca,⁴⁷ kar bi s pravilnim odnosom do hrane lahko zmanjšali ali preprečili. In ne, hrana ne konča med odpadki samo v gostinstvu in prehranskih obratih – polovico odpadne hrane so proizvedla gospodinjstva. **Živilske odpadke, ki se jim ne morete izogniti, kompostirajte.**

45 FAO (2013): Tackling Climate Change through Livestock. Dostopno na: <http://www.fao.org/3/a-i3437e.pdf>

46 Nacionalni inštitut za javno zdravje (2015): Priporočila glede uživanja rdečega mesa in mesnih izdelkov. Dostopno na: <https://www.nijz.si/sl/priporocila-glede-uzivanja-rdecega-mesa-in-mesnih-izdelkov>.

47 Statistični urad RS (2017): Prebivalec Slovenije je v 2017 proizvedel povprečno 64 kg odpadne hrane. Dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7826>.

Drugi ukrepi za trajnostno zeleno pisarno ali posameznike

NA RAVNI ORGANIZACIJE

Zmanjšanje porabe pisarniškega papirja in potrošnega materiala

Spremljanje porabe na tem področju je smiselno, saj je dober pokazatelj okoljske ozaveščenosti zaposlenih. Predlagamo, da sprejmete naslednje ukrepe:

- uvedba brezpapirnih postopkov, kot so elektronski delovni tokovi, elektronski podpisi in elektronski arhivi;
- prenehanje tiskanja dokumentov za sestanke;
- prenehanje tiskanja glasil/poročil;
- nastavitev dvostranskega tiskanja kot privzete možnosti.

Za pisarniški papir in potrošni material, kateremu se ni mogoče izogniti, se uporabljajo kriteriji zelenega javnega naročanja, ki spodbujajo izbire z manjšim okoljskim vplivom: nizko gramaturo pisarniškega papirja, recikliran papir, papir iz lesa trajnostno upravljanih gozdov, trajnejše proizvode (npr. takšne, ki jih je mogoče ponovno napolniti) ter proizvode z majhnim vplivom na okolje ali nizko stopnjo strupenosti.

Zmanjšanje vpliva organizacije srečanj in dogodkov na okolje

- **Uvedite trajnostni sistem organizacije dogodkov oz. srečanj in to zahtevajte tudi od pogodbenih izvajalcev/dobaviteljev.** Vsak dogodek, ki ga organizirate, lahko povzroči tudi precejšnje izpuste toplogrednih plinov. Pri tem si organizatorji lahko pomagata z že obstoječimi **priročniki**, kot sta npr. Priročnik za organizacijo dogodkov po načelih trajnostnega razvoja Mestne občine Ljubljana⁴⁸ in Priročnik za organizacijo trajnostnih dogodkov mreže Plan B za Slovenijo.⁴⁹
- **Izberite prizorišča dogodkov, ki so dobro povezana z javnim prevozom** in na katera je mogoč dostop s trajnostnimi oblikami mobilnosti, ki imajo vzpostavljen sistem ločenega zbiranja odpadkov, so energetske učinkovite in omogočajo zmanjševanje količine odpadkov.
- Predvsem večji dogodki so pomembni porabniki blaga in storitev. Pri naročanju blaga in storitev upoštevajte kriterije **zelenega javnega naročanja** in omejite količine blaga, ki se hitro spremeni v odpadke: izročkov, imenskih značk, USB ključkov ipd.
- V ponudbo **hrane in pijače** vključite čim večji delež certificiranih ekološko pridelanih sestavin in izdelkov ter certificirane izdelke in sestavine iz pravične trgovine (npr. kava, čaj, oreščki). Prednost naj imajo lokalni dobavitelji in ponudniki lokalno pridelane hrane. Ponudba naj temelji na sezonski, sveži in nepredelani zelenjavi in sadju, žitih ter živilih z manjšo vsebnostjo nasičenih maščob in

48 Mestna občina Ljubljana (2016): Priročnik za organizacijo dogodkov po načelih trajnostnega razvoja. Dostopno na: www.ljubljana.si/assets/Razpisi/Prirocnik-za-organizacijo-dogodkov-po-nacelih-trajnostnega-razvoja.pdf.

49 Plan B za Slovenijo (2019): Priročnik za organizacijo trajnostnih dogodkov. Dostopno na: www.planbz slovenija.si/images/arhiv/prirocnik-trajnostni-dogodki.pdf.

sladkorja. Zaradi visokega ogljičnega odtisa se izogibajte živilom živalskega porekla in proizvodom v plastični embalaži za enkratno uporabo. Udeležencem ponudite vodo iz pipe v steklenih vrčih, uporabljajte pribor, posodo in kozarce za večkratno uporabo. Organizatorji trajnostnih dogodkov z naročanjem ustrezne količine živil aktivno preprečujejo nastajanje odpadne hrane.

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano je pripravilo priporočila oziroma smernice za naročanje živil in gostinskih storitev skladno z Uredbo o zelenem javnem naročanju.⁵⁰

Nevladna organizacija **Ekologi brez meja** je pripravila brošuro **Ne meč' mo hrane stran!** – Za zmanjšanje količin zavržene hrane v javnih ustanovah.⁵¹

Zmanjšanje porabe vode

Ukrepi za zmanjšanje porabe vode se na splošno uporabljajo za stavbe, ki so v lasti javnih uprav ali jih te upravljajo. Posebej smiselni so, če se stroški za namestitve in vzdrževanje sistemov za spremljanje in zbiranje podatkov o porabi vode povrnejo s pričakovanimi prihranki vode. V najetih stavbah so lahko ukrepi za zmanjšanje porabe vode omejeni.

Ukrepi za **zmanjšanje porabe vode** se nanašajo na uvedbo upravljanja porabe vode v skladu z načeli cikla načrtovanja, izvajanja, preverjanja in ukrepanja:⁵²

50 Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2018): Živila in gostinske storitve Primeri okoljskih zahtev in meri. Dostopno na: http://www.djn.mju.gov.si/resources/files/ZeJN/Prilog_ZeJN/ZeJN_P2_zivila.pdf.

51 Ekologi brez meja (2017): Ne meč' mo hrane stran! – Za zmanjšanje količin zavržene hrane v javnih ustanovah. Dostopno na: https://issuu.com/ekologibrezmeja/docs/nmhs_brosura_splet_pages.

52 Ukrepi za zmanjšanje porabe vode, zmanjšanje nastajanja odpadkov in zmanjšanje vpliva menz in kavarn na okolje so povzeti po: Priloga k Sklepu Komisije (EU) 2019/61 z dne 19. decembra 2018 o sektorskem referenčnem dokumentu o najboljših praksah okoljskega ravnanja, kazalnikih okoljske uspešnosti za posamezne sektorje in merilih odličnosti za sektor javne

- pogosto zbiranje ali redno spremljanje podatkov o porabi vode; podatki se lahko zbirajo na ravni stavbe, po določenih prostorih v stavbi, v katerih se uporablja voda (npr. preddverje, pisarne, menza/kavarna) in po kategorijah končne uporabe (npr. toaletni prostori, kuhinje);
- analiza podatkov, določitev ciljev, opredelitev meril in njihova uporaba za primerjavo z dejansko porabo vode;
- priprava strategije in akcijskega načrta za zmanjšanje porabe vode (npr. namestitvev pip za učinkovito rabo vode, prh in redukcijskih ventilov, njihovo redno vzdrževanje, namestitvev sistemov za zbiranje deževnice).

Zmanjšanje nastajanja odpadkov

Ukrepi za zmanjšanje nastajanja odpadkov so primerni za vse javne uprave s pisarniško dejavnostjo. Posebni ukrepi, ki se izvajajo (npr. različne frakcije, na katere se ločijo odpadki), odražajo posebne pogoje, kot so npr. vrste ustvarjenih odpadkov, krajevna razpoložljivost storitev ločenega odlaganja različnih vrst odpadkov, lokalna zakonodaja in stroški ravnanja z odpadki.

Ukrepi za **zmanjšanje nastajanja odpadkov** se nanašajo na uvedbo upravljanja z odpadki v pisarnah, ki temelji na:⁵³

- preprečevanju: vzpostavitev brezpapirnih postopkov in arhivov, zagotavljanje trajnosti opreme in potrošnega materiala (npr. z zelenimi javnimi naročili), omogočanje ponovne uporabe pisarniškega pohištva in opreme (npr. vzpostavitev spletne evidence razpoložljive

uprave v skladu z Uredbo (ES) št. 1221/2009 o prostovoljnem sodelovanju organizacij v Sistemu Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS) (UL L št. 17, z dne 18. 1. 2019, stran 3)
53 ibid.

opreme, pohištva in pisarniških potrebščin, ki niso več potrebni, ter zagotavljanje, da vse službe in osebje najprej preverijo evidenco, preden kupijo nove; zagotavljanje strokovnega čiščenja, popravil in vzdrževanja za podaljšanje življenjske dobe); spodbujanje osebja k uporabi kozarcev in skodelic za večkratno uporabo namesto plastične posode za enkratno uporabo; zagotovitev pitnikov (brez plastičnih kozarcev); postrežba vode v vrčih namesto v plastenkah na sestankih; opustitev ponudbe plastenk s pijačami na javnih prostorih;

- ločevanju: kar največje zmanjšanje nastajanja mešanih odpadkov z zagotavljanjem enostavnega dostopa do zabojnikov za ločeno zbiranje za vse najpogostejše vrste odpadkov; nakup opreme in potrošnega materiala, izdelanih iz materialov, primernih za recikliranje;
- spremljanju: redno beleženje količin ustvarjenih odpadkov po vrsti odpadkov za vse vrste odpadkov (npr. ločeno zbrane frakcije, preostali odpadki, nevarni odpadki); to je mogoče doseči z ustreznimi strategijami in vključenostjo osebja iz različnih služb.

Zmanjšanje vpliva menz in kavarn na okolje

Ukrepi za zmanjšanje vpliva menz in kavarn na okolje so primerni za vse vrste in velikosti uradov javne uprave, ki imajo svojo menzo ali kavarno.

Nanašajo se na:⁵⁴

- naročanje gostinskih storitev menz ali kavarn oz. naročanje hrane in pijače za menze in kavarne z uvedbo trajnostnih meril, kot so sezonska, lokalna, ekološko pridelana in čim manj predelana živila;
- čim večji delež živil rastlinskega izvora; zagotavljanje razpoložljivosti vegetarijanske/veganske prehrane;
- izogibanje (če je to mogoče) postrežbi v plastični embalaži za

54 ibid.

enkratno uporabo; uporabo pribora, kozarcev in posode za večkratno uporabo;

- kampanje za ozaveščanje zaposlenih o trajnostni prehrani in spodbujanje izbiranja živil z manj škodljivimi vplivi na okolje;
- spodbujanje spremembe vedenja zaposlenih z ukrepi, s katerimi lahko določena izbira postane samoumevna ali privzeta prednostna izbira, in s cenovno politiko (tj. nižje cene za bolj trajnostna živila);
- izvajanje politike zmanjševanja količine odpadne hrane z uvedbo manjših porcij hrane, ponujanjem različno velikih porcij, skrbnim vnaprejšnjim načrtovanjem menijev itd.

KOT POSAMEZNIKI

Kupujte manj in preprečite nastajanje odpadkov

- **Izmenjujte, izposodite si, souporablajte, popravite, podarite.** Če se nakupom ne morete izogniti, kupujte stvari, ki trajajo dlje in jih je mogoče popraviti. Kupujte rabljene ali reciklirane izdelke, kadar je to mogoče.
- **Uporabne stvari, ki jih ne potrebujete več, podarite nekemu, ki jih potrebuje.** Ko se stvar pokvari, jo raje popravite kot zavržite. Povzročajte čim manj odpadkov in na to mislite že pred oz. med nakupovanjem. Odpadke, ki jih ne morete preprečiti, odložite v ustrezne zabojnike ali oddajte v centrih za ravnanje z odpadki.
- **Nepotrošniški življenjski slog** ne pomeni žrtvovanja, ampak uživanje življenja na način, ki ne povzroča čezmernih izpustov toplogrednih plinov. Vzdržen življenjski slog z osredotočanjem na preproste življenjske užitke varuje življenju prijazno podnebje na

planetu, poleg tega pa prinaša prihranke, koristi zdravju in prinaša več smisla, pripadnosti in sreče kot nakupovanje in trošenje.

Bodite aktivni državljani

Na koncu – in morda najpomembneje, saj najučinkoviteje rešitve za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov zahtevajo sistemske spremembe na lokalni in državni ravni: **postanite aktivna državljanka / aktiven državljan** in od političnih odločevalcev zahtevajte odločne ukrepe.

Naj se sliši vaš glas

O podnebnih spremembah in z njimi povezanih problemih in rešitvah se pogovarjajte s sodelavci, sorodniki, prijatelji, znanci, sosedi itd. Pišite urednikom lokalnih medijev. Predlagajte spremembe nadrejenim in bodite pri tem vztrajni. Pišite članke v časopise in revije. Pišite pisma županom, poslancem in ministrom. Podprite katero od organizacij, ki deluje na področju podnebnih sprememb in energetske učinkovitosti ter trajnostnega razvoja, ki vpliva na politike in je aktivna pri ozaveščanju javnosti v Sloveniji.

C – Priporočila za vodenje participativnih procesov

Javni uslužbenci se zavedajo pomembnosti vključevanja javnosti, saj lahko tako dosežejo širši konsenz v javnosti in s tem lažje izvajanje programov in predpisov ter drugih dokumentov in odločitev, ki jih pripravljajo. Vendar pa se ne smejo zadovoljiti le s posvetom ali zbiranjem predlogov javnosti, temveč morajo v postopke **vključevati javnosti že v začetnih fazah** in obveščati zainteresirane o rezultatih sodelovanja v procesih, v katerih so sodelovali.⁵⁵

Vključenost v vse faze oblikovanja procesa je nujna. Pri pregledu in analizi stanja je lahko javnost koristna z informacijami iz prve roke, z izražanjem potreb in s predlogi rešitev. V fazi priprave delovnega gradiva nas javnost lahko opozori na možne neželene učinke in predlaga druge alternative. Pri pripravi osnutka, ki ga javni uslužbenci objavijo na javnih portalih, lahko od javnosti dobijo pomembne pripombe na dokument. Če javnost vključijo tudi pri pripravi končnih predpisov, s tem zagotovijo večjo podporo dokumentu pri njegovi izvedbi. Prav tako je javnost pomembno vključiti pri izvajanju predpisa, pri njegovem spremljanju in vrednotenju.

S kakovostnim načrtom vključevanja javnosti v procese dosežemo široko podporo javnosti pri projektu, izvedemo kvalitetnejše projekte in se izognemo marsikateri oviri ter v javnosti povečamo občutek

55 CNVOS (2017): Smernice za vključevanje občanov in drugih zainteresiranih skupin v procese odločanja v občini. Dostopno na: <https://skupnostobcin.si/wp-content/uploads/2017/09/smernice-vkljucevanja-obcanov-in-drugih-zainteresiranih-skupin-v-procese-odlocanja-v-obcini-koncni-izdelek-20.9.2017.pdf>.

soustvarjanja procesov, ki so navsezadnje narejeni prav z namenom služiti prebivalstvu:⁵⁶

1. Sodelovanje z javnostjo naj postane stalnica pri vseh procesih in ves čas

Omogočimo kanale in platforme, preko katerih bomo ves čas v stiku z javnostjo, in prisluhnimo tistim, ki nam želijo posredovati koristne informacije. Ne poslušajmo jih le v okviru časovno omejenih javnih obravnav. V ta namen lahko ponudimo spletno platformo za pobude (primer dobre prakse Pobude meščanov MO Ljubljana),⁵⁷ zборе, županove/ministrove dneve in dneve odprtih vrat, knjigo pritožb ipd.

2. Poiščite in prisluhnite tistim, ki imajo informacije, znanje, izkušnje ali vpliv

Obstaja veliko posameznikov ali interesnih skupin, ki nam lahko pri določeni problematiki koristno svetujejo, saj imajo na določenem področju največ izkušenj.

3. Naredite dober načrt posvetovanja z javnostjo

Poleg oblikovanja pametnih ciljev na vseh korakih posvetovanja moramo vedeti tudi to, kdo, kako, kje in kdaj bo sodeloval v procesu. Ne omejimo se le na sodelovanje v javnih razpravah pri pripravi npr. osnutkov ali odlokov, temveč naj bo javnost vir idej, informacij o stanju, izkušenj in dobrih predlogov. Zato izberimo ustrezno metodo posvetovanj ter razpravo prilagodimo pomembnosti in zahtevnosti odločitve. Le tako bomo pridobili najbolj koristne informacije.

4. K sodelovanju pritegnite čim širšo javnost

Izberimo prave kanale obveščanja glede na ciljno skupino ter ji prilagodimo sporočila. Tako se bomo bolj približali skupinam ljudi, od

⁵⁶ Ministrstvo za javno upravo (2015): Vključevanje javnosti v pripravo predpisov: Priročnik za načrtovanje in izvajanje posvetovalnih procesov. Dostopno na: http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/SNO/Prirocnik-vkljucevanje_javnosti.pdf.

⁵⁷ MO Ljubljana: Pobude meščanov. Dostopno na: <https://pobude.ljubljana.si>.

katerih bi želeli odziv. Pravilno predstavimo problem, pripravimo jasna in jedrnata navodila ter vprašanja, na katera lahko dobimo čim več odgovorov.

5. Preučite mnenja

Skrbno preučimo prejete predloge. Ustrezno jih dokumentirajmo in označimo njihovo sprejemljivost. Pripravimo poročilo o posvetovanju, sprejmimo odločitve, pri kateri smo potrebovali soudeležbo javnosti, in nato javnost obvestimo o rezultatih oz. izvedimo dodatne posvete, če je podpora nizka ali če potrebujemo dodatne informacije.

6. Redno komunicirajte

S tem ko javnost ves čas obveščamo o stanju sprejemanja določenega dokumenta, ohranimo njihov interes, zaupanje in pripravljenost za sodelovanje. Odgovarjamo jim na vprašanja in javno objavimo pogosto zastavljena vprašanja in odgovore.

7. Ovrednotite uspešnost participacije javnosti

Ugotovimo, ali smo izvedli vse participativne aktivnosti, ki smo jih načrtovali, in ali smo dosegli zastavljene cilje vključevanja javnosti.

PRIMER DOBRE PRAKSE

Celostne prometne strategije (CPS)

Celostne prometne strategije postajajo eno izmed temeljnih orodij, s katerimi lokalne skupnosti spodbujajo trajnostno mobilnost na lokalni in regionalni ravni po vsej Evropi. Od leta 2015 se v večjem številu izvajajo tudi v slovenskih občinah. Trenutno imamo pripravljenih več kot 70 lokalnih CPS, v pripravi pa so tudi regionalne. Izvaja se jih na podlagi trajnostnega in celovitega pristopa načrtovanja in urejanja prometa. Proces priprave in uresničitve Celostne prometne strategije odlikuje tudi transparentno odločanje s participativnim pristopom, ki javnost vključuje v vseh fazah načrtovalskega procesa. Načrtovanje za ljudi vključuje načrtovanje z ljudmi in se odziva na potrebe različnih

skupin uporabnikov. Z vključevanjem javnosti lahko odločitve za ali proti ukrepom na področju prometa v občinah pridobijo pomembno stopnjo »javne legitimnosti«.⁵⁸

PRIMER DOBRE PRAKSE

Participacija širše javnosti pri pripravi CPS v MO Ljubljana

V šestih mesecih je bilo izvedenih 12 različnih dogodkov oziroma aktivnosti, v katerih je sodelovalo več kot 1.600 meščank in meščanov: tri delavnice s ključnimi deležniki in četrtimi skupnostmi, štiri javne razprave, izmed katerih so bile prve tri spletne, četrta pa je poleg spleta potekala še na petih območjih, ki so pokrivala vse četrtne skupnosti. Izvedena je bila anketa, ki jo je v celoti izpolnilo 750 posameznikov, poleg tega so bili opravljeni številni intervjuji in izpolnjeni številni vprašalniki, pripravljena pa sta bila tudi razstava in promocijski dogodek, namenjena predstavitvi rezultatov, ugotovitev in aktivnosti med procesom priprave CPS (CPS MOL, 2017).⁵⁹

58 Ministrstvo za javno upravo (2015): Vključevanje javnosti v pripravo predpisov: Priročnik za načrtovanje in izvajanje posvetovalnih procesov. Dostopno na: http://mju.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/SNO/Prirocnik-vkljucevanje_javnosti.pdf.

59 MOL (2017): Celostna prometna strategija Mestne občine Ljubljana. Dostopno na: <https://www.ljubljana.si/assets/Uploads/Prometna-strategija-WEB.PDF>.

D – Dodatno branje

Zelena javna uprava in zelena pisarna

Najboljše prakse ravnanja z okoljem za sektor javne uprave

Canfora P., Antonopoulos I. S., Dri M., Gaudillat P., Schönberger H. (2019): Best Environmental Management Practice for the Public Administration Sector. JRC Science for Policy Report, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Dostopno na: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/best-environmental-management-practice-public-administration-sector>.

Priročnik Evropska zelena pisarna

Povodör, Artur (ur.) (2013): Evropska zelena pisarna: Priročnik. Umanotera, Ljubljana. Dostopno na: <http://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2014/11/Priro%C4%8Dnik-Evropske-zelene-pisarne.pdf>.

S čim lahko zmanjšam svoje izpuste toplogrednih plinov

Umanotera (2019): Kaj lahko storim za blaženje podnebnih sprememb. Letak dostopen na: www.umanotera.org/wp-content/uploads/2018/10/Kaj-lahko-storim-za-bla%C5%BEnje-podnebnih-sprememb.pdf, plakat za tisk dostopen na: www.umanotera.org/wp-content/uploads/2018/11/Kaj-lahko-storim-za-bla%C5%BEnje-podnebnih-sprememb-za-tiskanje-A3.pdf

Okoljsko učinkovita državna uprava

Starman Alič, Alenka (2016): Okoljsko učinkovita državna uprava –

študija primera Republike Slovenije. Magistrsko delo. Ljubljana, FDV UL.
Dostopno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_starman-alic-alenka.pdf.

Smernice za varčno pisarno

Moja varčna pisarna: Ozaveščanje javnega sektorja v Sloveniji za zmanjšanje porabe energije in ogljičnega odtisa (2017): Smernice za varčno pisarno. Dostopno na: <http://focus.si/wp-content/uploads/2017/07/Smernice-za-var%C4%8Dno-pisarno.pdf>.

Smernice iz Sistema Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS)

Uradni list EU L17. 18.1.2019. Sklep komisije (EU) 2019/61 z dne 19. decembra 2018 o sektorskem referenčnem dokumentu o najboljših praksah okoljskega ravnanja, kazalnikih okoljske uspešnosti za posamezne sektorje in merilih odličnosti za sektor javne uprave v skladu z Uredbo (ES) št. 1221/2009 o prostovoljnem sodelovanju organizacij v Sistemu Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS). Dostopno na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019D0061&from=EN#ntr8-L_2019017SL.01000301-E0008.

Energija

Energetska učinkovitost v javnem sektorju: politike in programi v državah članicah Sekretariata energetske listine

Energy Charter Secretariat (2008): Energy Efficiency in the Public Sector: Policies and Programmes in ECT Member Countries. Dostopno na: https://energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/Public_Sector_EE_2008_en.pdf.

Priročnik s postopki: Sistem za upravljanje z energijo v javnih stavbah

TOGETHER (2017): Sistem za upravljanje z energijo v javnih stavbah

– priročnik s postopki (D.T2.1.5). Dostopno na: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/TOGETHER/CE51-TOGETHER--D.T2.1.5-Step-by-step-procedures-handbook-for.pdf>.

Priročnik s postopki: Sistem za upravljanje z energijo v institucionalnih stavbah

TOGETHER (2017): Sistem za upravljanje z energijo v institucionalnih stavbah – priročnik s postopki (D.T2.1.4). Dostopno na: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/TOGETHER/CE51-TOGETHER--D.T2.1.4-Step-by-step-procedures-handbook-for.pdf>.

Nabor orodij, subvencij in spodbud, povezanih z upravljanjem energije glede na povpraševanje (DSM)

TOGETHER (2017): Nabor subvencij in spodbud, povezanih z upravljanjem energije glede na povpraševanje (DSM) (D.T.2.2.3). Dostopno na: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/TOGETHER/CE-51-TOGETHER--D.T2.2.3-Set-of-subsidies-and-incentives-SI.pdf>.

Sistem za energetski menedžment v stavbah

TOGETHER (2017): Koncept Pogajalskega odbora: vloge in funkcija (D.T2.3.1). Dostopno na: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/TOGETHER/CE51-TOGETHER-D.T2.3.1-The-Negotiatin-Panel-Concept-SI.pdf>.

Promet in mobilnost

Dobre prakse iz področja trajnostne mobilnosti

Inštitut za politike prostore (2016): Trajnostna mobilnost v praksi: zbornik dobrih praks. Dostopno na: <https://ipop.si/wp/wp-content/uploads/2016/10/Trajnostna-mobilnost-v-praksi.pdf>.

Financiranje trajnostnega mestnega prometa

Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Germany (2017): Financing Sustainable Urban Transport. Dostopno na: <http://transferproject.org/wp-content/uploads/2017/09/Financing-Sustainable-Urban-Transport.pdf>.

Smernice za pripravo Celostne prometne strategije

Ministrstvo za infrastrukturo in prostor (2012): Trajnostna mobilnost za uspešno prihodnost: Smernice za pripravo Celostne prometne strategije. Dostopno na: http://sptm.si/wp-content/uploads/2019/05/TM_Brosura_FINAL_Civitas.pdf.

Participativni in posvetovalni procesi

Priročnik za načrtovanje in izvajanje posvetovalnih procesov

Ministrstvo za javno upravo (2015): Vključevanje javnosti v pripravo predpisov: Priročnik za načrtovanje in izvajanje posvetovalnih procesov. Dostopno na: http://mju.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/SNO/Prirocnik-vkljucevanje_javnosti.pdf.

Smernice za vključevanje občanov in drugih zainteresiranih skupin v procese odločanja

CNVOS (2017): Smernice za vključevanje občanov in drugih zainteresiranih skupin v procese odločanja v občini. Dostopno na: <https://skupnostobcin.si/wp-content/uploads/2017/09/smernice-vkljucevanja-obcanov-in-drugih-zainteresiranih-skupin-v-procese-odlocanja-v-obcini-koncni-izdelek-20.9.2017.pdf>.

O projektu LIFE IP CARE4CLIMATE

LIFE IP CARE4CLIMATE (LIFE17 IPC/SI/000007) je integralni projekt, ki bo s pomočjo ozaveščanja, izobraževanja in usposabljanja ključnih deležnikov, spodbudil izvajanje ukrepov, na podlagi izvedbe katerih bo Slovenija dosegla cilje zmanjšanja emisij toplogrednih plinov do leta 2020 oziroma 2030.

V projekt se je pod vodstvom MOP povežalo 15 partnerjev, ki bodo s svojimi aktivnostmi prispevali k učinkovitejšemu izvajanju Operativnega programa za zmanjševanje toplogrednih plinov in nacionalnega akcijskega načrta za energetska učinkovitost 2014–2020 in s tem pripomogli, da bomo v Sloveniji lažje dosegli zastavljene cilje.

Več na [uradni spletni strani projekta](#).

Partnerji projekta

